

โลกาภิวัตน์กับการสื่อมโนทัศน์คุณค่าของมนุษย์ในกวีนิพนธ์ไทย ร่วมสมัยปี 2540-2566¹

พิชามณูชั้ วรรณชาติ* และ นิตยา แก้วคัลณา

คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ประเทศไทย

Contemporary Poetic Globalization and Human Virtue in Thailand from 1997 to 2023

Pichamon Wannachat and Nittaya Kaewkallana*

Faculty of Liberal Arts, Thammasat University, Thailand

Article Info

Research Article

Article History:

Received 18 March 2025

Revised 17 May 2025

Accepted 20 May 2025

คำสำคัญ

โลกาภิวัตน์

คุณค่าของมนุษย์

กวีนิพนธ์ไทยร่วมสมัย

Keywords:

globalization,

human virtue,

contemporary Thai poetry

* Corresponding author

E-mail address:

punchikaw@yahoo.com

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้ศึกษา มโนทัศน์เรื่องคุณค่าของมนุษย์ในยุคโลกาภิวัตน์ที่ปรากฏในกวีนิพนธ์ไทยร่วมสมัยระหว่างปี 2540-2566 โดยแสดงความสัมพันธ์ระหว่างแนวคิดหรือมโนทัศน์ของผู้สร้างกับบริบททางสังคมและวัฒนธรรม ผู้วิจัยพบว่า มโนทัศน์ที่สื่อถึงคุณค่าของมนุษย์ คือคุณค่าของการใช้ชีวิตแบบทวนกระแสโลกาภิวัตน์ การแสวงหาคูณค่าของมนุษย์ในสภาวะการแบ่งแยกแบบคู่ตรงกันข้ามและคนชายขอบ การเกิดค่านิยมแบบปัจเจกชนนิยมและคติรวมหมู่ จนบางครั้งทำให้เกิดความสับสนทางคุณค่าต่อการค้นหาคุณค่าของมนุษย์ที่แท้จริง รวมทั้งการตั้งคำถามต่อพระพุทธศาสนาซึ่งเป็นสถาบันหลักของไทย เพื่อสร้างมโนสำนึกคุณค่าของมนุษย์ ก็ยังเป็นมโนทัศน์หลักที่กวีถ่ายทอดผ่านบทประพันธ์

Abstract

This research article studied the concept of human virtue through globalization in contemporary poetry published in Thailand between 1997 and 2023, relating poetic conceptualization to a sociocultural context. The results were that concepts conveying morality included the value of lifestyles countering current globalization trends or binary divisions and marginalization. The emergence of individualistic and collectivist values sometimes led to confusion, such as questioning Buddhism, a vital institution in Thailand. Nevertheless, ethical principles remained as a central concept for poetic composition.

¹ บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของวิทยานิพนธ์ระดับดุษฎีบัณฑิตเรื่อง "คุณค่าของมนุษย์ในกวีนิพนธ์ไทยร่วมสมัย 2530-2566" สาขาวิชาภาษาไทย คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

1. บทนำ

สังคมไทยในปัจจุบันเป็นสังคมที่ดำรงอยู่ในกระแสของโลกาภิวัตน์ และเป็นยุคแห่งข้อมูลข่าวสาร สามารถเชื่อมต่อกันได้ทั่วโลก กล่าวคือ หากมีสัญญาณอินเทอร์เน็ตก็สามารถติดต่อส่งข่าวสาร ข้อความต่าง ๆ หรือโทรหาแบบเห็นหน้ากันได้ แต่การสื่อสารที่มีความสะดวกรวดเร็วเช่นนี้มีส่วนทำให้ผู้คนในสังคมมีพฤติกรรมที่เปลี่ยนแปลงไป เช่น การไม่เห็นความจำเป็นของการอดทนรอคอย ต่างกับสมัยก่อนเช่นการส่งจดหมายต้องรอให้อีกฝ่ายได้รับและตอบกลับหรือการพบเจอกันในแต่ละครั้งมักเป็นการพบปะกันต่อหน้า ผลพลอยได้ของการได้พบกันต่อหน้าทำให้คนได้สัมผัสคนและได้สัมผัสใจกันมากกว่าการสื่อสารผ่านโลกเสมือน ซึ่งเป็นผลของการเปลี่ยนแปลงที่ได้รับแรงกระตุ้นจากโลกาภิวัตน์รูปแบบหนึ่ง และไม่เพียงแต่การติดต่อสื่อสารเท่านั้น ยังมีด้านอื่นด้วย ดังที่ปรัชญา เวสารัชช์ (2555, น. 2-3) ได้กล่าวถึงแรงกระตุ้นจากโลกาภิวัตน์ว่าเกิดขึ้นในทุกด้าน ทั้งด้านการเมือง เศรษฐกิจ สังคมวัฒนธรรม วิถีชีวิต และการประกอบอาชีพของคนในสังคมต่าง ๆ ทั่วทุกมุมโลก สำหรับประเทศไทยเองก็ได้รับผลกระทบจากโลกาภิวัตน์ วิถีชีวิตมีความเปลี่ยนแปลงไป คนไทยบางส่วนเกิดทัศนคติว่าต้องคิดอย่างเป็นสากล แต่การปฏิบัติตนต้องยังให้เหมาะสมกับสภาพสังคมไทย

วิถีชีวิตที่เปลี่ยนแปลงไปอย่างเห็นได้ชัดคือ การใช้ชีวิตเร่งรีบแข่งขันกับเวลาจนละเลยความประณีตของชีวิตทั้งทางอารมณ์และปัญญา คุณค่าทางจิตใจเป็นสิ่งที่เปื้อนนามธรรมจับต้องไม่ได้ และมองไม่เห็นความสำคัญกับชีวิต ผู้คนมุ่งเน้นการแสวงหาเงินตราเพื่อซื้อวัตถุมาปรนเปรอตนเอง จนเกิดเป็นค่านิยมว่าชีวิตที่ดีต้องพรั่งพร้อมไปด้วยวัตถุเงินทอง และใช้ชีวิตท่ามกลางเทคโนโลยีที่ทันสมัย แต่ละเลยการใช้ปัญญาเรียนรู้เพื่อให้รู้เท่าทันเทคโนโลยีและความเจริญเหล่านั้น จนเกิดสภาวะที่เรียกว่า “การสะดุดหยุดอยู่กับการรู้” ทั้งยังละเลยการเรียนรู้แบบ “มนุษย์สัมผัสมนุษย์” ดังที่เจตนา นาควัชระ (2545, น. 9) ได้แสดงความคิดเห็นว่า

“เรา” ชอบพูดตาม “เขา” อยู่เสมอว่ายุคใหม่เป็นยุคข้อมูลข่าวสาร เพราะข้อมูลข่าวสารคือคลังอำนาจ ในกรณีนี้ก็เช่นกัน ถ้าไม่พิเคราะห์ให้ถ่องแท้ก็อาจจะหลงทางได้โดยที่กักเอาว่า การรับรู้ข้อมูลข่าวสารเป็นการส่งเสริมภูมิปัญญาไปโดยอัตโนมัติแล้ว หลุมพรางของแนวคิดดังกล่าวก็คือ การสะดุดหยุดอยู่กับการรู้ ซึ่งอาจจะยังไม่ถึงขั้นของ *การคิด* และ *การวินิจฉัย* ในวงการศึกษาก็มีการแสดงความชื่นชมยินดีกับเครื่องมือในการแสวงหาความรู้ที่มากับเทคโนโลยีสมัยใหม่ และการสื่อสารแนวใหม่ เช่นอินเทอร์เน็ต¹ โดยเหมาเอาว่าทุกสิ่งทุกอย่างที่พึงรู้และควรรู้ มีบรรจุไว้ในอินเทอร์เน็ตแล้วทั้งสิ้น... สิ่งที่พึงรู้และควรรู้อย่างยิ่งมีอีกมากมายนักที่มีได้บรรจุเอาไว้ในระบบดังกล่าว ซึ่งจะต้องสืบค้นจากหลักฐานที่มากมาย ทั้งที่เป็นลายลักษณ์และในลักษณะอื่น ๆ รวมทั้งกระบวนการ “มนุษย์สัมผัสมนุษย์”

¹ สกัดตามต้นฉบับ

การเกิดปรากฏการณ์การหันกลับมาพิจารณาความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ในปัจจุบัน อาจเป็นเพราะ 1) ความห่างเหินในโลกออนไลน์ที่คนมักไม่จริงจัง หลอกหลวงกัน 2) การมุ่งสนใจแต่เรื่องของตนเอง เห็นแก่ตัว จนขาดความเห็นใจ ใส่ใจผู้อื่น และ 3) การสร้างตัวตนตามกระแสสังคมที่ขาดการไตร่ตรองด้วยตนเอง ไม่ฟังเสียงคนรอบข้างที่รักและหวังดี เราจึงควรหันมาใคร่ครวญ ฟังหัวใจมนุษย์ที่ใกล้ชิดตนเอง กล่าวได้ว่า การหันกลับมาสู่กระบวนการ “มนุษย์สัมพันธ์มนุษย์” เป็นการกลับไปสู่การมีปฏิสัมพันธ์ต่อกันโดยตรงทั้งทางกายและใจ ซึ่งอาจจะช่วยเยียวยาและยกระดับจิตใจ รวมทั้งจิตวิญญาณ เพราะทำให้มนุษย์เห็นคุณค่าของมนุษย์ด้วยกันเอง และกวีในฐานะที่เป็นสมาชิกและพลเมืองส่วนหนึ่งของสังคม ย่อมมีพันธกิจสำคัญคือการจรรโลงสังคมด้วยการขัดเกลาและยกระดับจิตวิญญาณของผู้คนด้วยงานวรรณศิลป์ และการสื่อสารผ่านงานวรรณศิลป์เป็นการถ่ายทอดประสบการณ์ส่วนบุคคลไปยังประสบการณ์ของคนอีกหลายคน โดยเฉพาะประสบการณ์ทางอารมณ์ การสื่อสารผ่านงานวรรณศิลป์จึงเป็นการสื่อสารที่มีปฏิสัมพันธ์ทางใจ ซึ่งมีจุดมุ่งหมายคือการบำรุงใจและสร้างเสริมปัญญา ปราโมทย์ ะวิน (2553, น. 229) ได้กล่าวถึงมโนทัศน์ของกวีที่ว่าด้วยการจรรโลงสังคมด้วยงานวรรณศิลป์ที่เสมือนเป็นพันธกิจของกวี และเป็นคุณลักษณะที่พึงประสงค์ว่า

คุณลักษณะของกวี ที่แสดงให้เห็นถึงการพิณิจตนของกวีและกวีวิพากษ์กวี ทำให้เห็นได้ว่ากวีไทยร่วมสมัยกำลังใคร่ครวญพิจารณาในเรื่องสถานภาพและบทบาทของตน ท้ายที่สุด อาจเป็นความพยายามหาสถานภาพเหมาะสมที่สุดให้กับตนเพื่อดำรงอยู่อย่างเหมาะสมในสังคม เพื่อตนสามารถแสดงบทบาททำงานจรรโลงชีวิตและสังคมไทยได้อย่างทรงพลังมีอิทธิพลและทรงคุณค่ามหาศาล พันธกิจของกวี... ทำให้ทราบว่าการสร้างสรรคชีวิตและสังคม แท้แล้วพันธกิจในการสร้างสรรควรรณศิลป์เพื่อกล่อมเกลาจิตวิญญาณมนุษย์ และพันธกิจของกวีต่อสังคม อาจเป็นความมุ่งมั่นอาสารับใช้ชีวิตและสังคมให้ตั้งมายั่งยืน

แม้ว่าสังคมโลกาภิวัตน์ที่การสื่อสารทุกอย่างดำเนินไปอย่างรวดเร็วฉับไว แต่ข้อมูลที่ส่งผ่านมักมีทั้งข้อเท็จจริงและข่าวปลอม (fake news) ผู้รับสารไม่ต้องใช้เวลาครุ่นคิดในสารที่รับมากนัก ทำให้ผู้คนบางส่วนละเลยการทำความเข้าใจสารที่ต้องใช้เวลาและขบคิดอย่างลึกซึ้ง เช่นกวีนิพนธ์ แต่กวีก็ยังคงทำหน้าที่อย่างต่อเนื่อง เพื่อสื่อให้เห็นพลังของการสื่อสารผ่านกวีนิพนธ์ ดังการถ่ายทอดมโนทัศน์คุณค่าของมนุษย์ในการทวนกระแสโลกาภิวัตน์ที่เชียวกรากและโน้มนำให้เห็นว่า แม้จะอยู่ในสภาพสังคมที่เหมือนละเลยการสัมผัสระหว่างมนุษย์กับมนุษย์

แต่การเป็นไทจากกระแสโลกาภิวัตน์ รวมทั้งการหาทางอยู่ร่วมกับกระแสที่เขี้ยวกรากนี้ด้วยความเชื่อมั่นในคุณค่าของมนุษย์ก็เป็นสิ่งที่เป็นไปได้ และเป็นการดำรงอยู่อย่างมีศักดิ์ศรี

นอกจากนี้ การที่ผู้คนไม่มีแม้กระทั่งเวลาใช้ความคิดทบทวนว่าสิ่งที่กำลังเผชิญหรือกระทำเป็นสิ่งที่ดีงามและจำเป็นต่อชีวิตหรือไม่ นอกเหนือจากการทำเพื่อความอยู่รอด และเมื่อทำไปแล้วจะส่งผลกระทบต่อตนเอง ผู้อื่น และสังคมหรือไม่ อย่างไร สถานการณ์เช่นนี้เป็นสถานการณ์ที่น่าเป็นห่วง เพราะเป็นการมองข้ามปัญหา และเพิกเฉยต่อการใช้ปัญญาพิจารณาปัญหาตามเหตุปัจจัย การชำระไว้ซึ่งคุณค่าของมนุษย์ทั้งตามบรรทัดฐานทางสังคมและในระดับปัจเจกที่มีความสำคัญทางสังคมในกระแสของบริบทสังคมยุคใหม่ที่มีการเปลี่ยนแปลงต่อเนื่องและไม่หยุดนิ่ง จึงเป็นประเด็นที่กวีร่วมสมัยพยายามสื่อสารด้วยงานวรรณศิลป์เช่นกวีนิพนธ์ เพื่อเป็นสื่อกระทบอารมณ์ และคาดหวังว่ากวีนิพนธ์จะเพิ่มพูนพลังทางปัญญาให้แก่ผู้รับ รวมทั้งการหันกลับมาให้ความสำคัญกับคุณค่าทางจิตใจ จนถึงขั้นขัดเกลาจิตใจและจิตวิญญาณให้ประณีตและละเอียดอ่อนมากขึ้น เพื่อการชำระศักดิ์ศรีและคุณค่าของมนุษย์อย่างมั่นคงและยั่งยืน ผู้วิจัยจึงสนใจศึกษากวีนิพนธ์ไทยร่วมสมัยที่ตีพิมพ์ในระหว่างปี 2540-2566 โดยเชื่อมโยงกับบริบททางสังคมและวัฒนธรรม ซึ่งมีกรอบความคิดพิจารณาในมิติวรรณกรรมกับสังคม เพื่อแสดงให้เห็นว่าบริบททางสังคมและวัฒนธรรมมีส่วนสัมพันธ์กับการสร้างงานและมีอิทธิพลต่อการหล่อหลอมมโนทัศน์ของกวี ทำให้เห็นการเสื่อมมโนทัศน์คุณค่าของมนุษย์ท่ามกลางกระแสโลกาภิวัตน์ผ่านกวีนิพนธ์ไทยร่วมสมัยดังกล่าวอย่างไร

2. วัตถุประสงค์ในการวิจัย

เพื่อศึกษามโนทัศน์เรื่องคุณค่าของมนุษย์ที่ปรากฏในกวีนิพนธ์ไทยร่วมสมัยปี 2540-2566 ท่ามกลางบริบททางสังคมและวัฒนธรรมในสังคมยุคโลกาภิวัตน์

3. ขอบเขตการวิจัย

ศึกษากวีนิพนธ์ไทยร่วมสมัยที่ตีพิมพ์รวมเล่มระหว่างปี 2540-2566 จากกวีที่เป็นตัวแทน 10 คน คือ โชคชัย บัณฑิต' ปาลิตา ผลประดับเพชร ไพวรินทร์ ขาวงาม วันรวี รุ่งแสง วิสุทธิ์ ขาวเนียม ศักดิ์สิริ มีสมสืบ ศิวกานท์ ปทุมสูติ ศิริวร แก้วกาญจน์ สิริวดี และอังคาร จันทาทิพย์ เนื่องจากมีบทประพันธ์ที่เป็นตัวอย่างของการสะท้อนสังคมยุคโลกาภิวัตน์ และกวีสร้างบทประพันธ์ที่กล่าวถึงสังคมยุคโลกาภิวัตน์ในช่วงปี 2540-2566 อย่างสม่ำเสมอ

4. นิยามศัพท์เฉพาะ

มโนทัศน์คุณค่าของมนุษย์ หมายถึง แนวคิดหรือทัศนะที่กวีมีต่อมนุษย์ ที่ดำรงชีวิตอย่างมีคุณค่า และมีความตื่นตัวในปัญหาของมนุษย์และสังคมในบริบทของยุคโลกาภิวัตน์

5. วิธีดำเนินการวิจัย

งานวิจัยนี้ดำเนินการวิจัยตามระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยผู้วิจัยรวบรวมข้อมูลและดำเนินการวิจัย ดังนี้

5.1 ค้นหาตัวบทประพันธ์ในขอบเขตปี 2540-2566 โดยมุ่งเน้นบทประพันธ์ที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับการนำเสนอสังคมยุคโลกาภิวัตน์และคุณค่าของมนุษย์

5.2 วิเคราะห์ ตีความ ตัวบทประพันธ์ และเชื่อมโยงกับข้อมูลภายนอกตัวบท

5.3 นำเสนอผลการวิจัยโดยการพรรณนา วิเคราะห์ สรุปและอภิปรายผล

6. การทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาเรื่อง “โลกาภิวัตน์กับการเสื่อมโน้มน้ำคุณค่าของมนุษย์ในกวีนิพนธ์ไทยร่วมสมัยปี 2540-2566” ซึ่งมีกรอบความคิดเรื่องวรรณกรรมกับสังคมในยุคโลกาภิวัตน์ ผู้วิจัยเลือกศึกษาเฉพาะกวีนิพนธ์ไทย โดยมีเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องดังนี้ ดวงมน จิตรจำนงค์ (2543) ได้วิเคราะห์ใน “แนวคิดสำคัญของกวีนิพนธ์ในยุคโลกาภิวัตน์” ว่าสามารถแบ่งเป็น 3 แนวคิดใหญ่ คือ 1) คุณค่าของธรรมชาติและ การรับรู้ของมนุษย์ มนุษย์จะเข้าถึงความยิ่งใหญ่และความงามของธรรมชาติได้ด้วยการรับรู้ทางจิตวิญญาณ ความตั้งใจ จะช่วยให้มนุษย์รอดพ้นจากหายนะ ภารกิจสำคัญอย่างหนึ่งของมนุษย์คือการนำตนให้หลุดพ้นจากมายาคติด้วยการต่อสู้กับความไม่รู้ของตน ประกอบกับการค้นหาความจริงของชีวิต 2) คุณค่าของวัฒนธรรมและคุณธรรม มนุษย์สามารถเข้าถึงแก่นแท้ที่ซ่อนอยู่ได้ด้วยการรับรู้ อย่างมีวิจารณญาณ และบ่อเกิดของคุณธรรมในสังคมไทยก็คือสังคมชนบท แต่ปัจจุบันชนบท มีสภาพเหมือนเป็นเมืองขึ้นของเมือง แม้คนที่ไม่ได้สับสนในความศิวิลก็ไม่สามารถใช้คุณธรรม และคำสอนพาตนให้รอดพ้นจากหายนะ กวีจึงใช้บทประพันธ์เป็นสื่อกระเทอบารมณ์เพื่อเตือนสติ ว่าสังคมกำลังมีปัญหที่สั่นคลอนคุณค่าของความเป็นมนุษย์ และ 3) สำนักทางสังคมและคุณค่าของความเป็นมนุษย์ ความเชื่อมั่นในคุณค่าของความเป็นมนุษย์ เป็นพื้นฐานสำคัญของความสำนึกทางสังคม ความรักในความหมายที่เป็นความปรารถนาดีเป็นหนึ่งในคุณธรรมสำคัญที่กวีนำเสนอ และกวียังเชื่อมั่นในสัญชาตญาณใฝ่ดีของมนุษย์ แต่เมื่อสังคมมีความซับซ้อนมากขึ้น หน้าที่ของกวีที่จะสร้างจิตสำนึกทางสังคมจึงต้องมีมากขึ้นตามไปด้วย

แนวคิดในกวีนิพนธ์ไทยร่วมสมัยจึงยังให้คุณค่าของความเป็นมนุษย์พร้อมกับสร้างจิตสำนึกทางสังคม ดังในบทความของนิตยา แก้วคัลณา (2548) ซึ่งได้ศึกษาแนวโน้มนิยมของกวีนิพนธ์ไทยร่วมสมัย และพบว่าบทบาทและหน้าที่ของกวีนิพนธ์ปัจจุบันยังมีการสืบสานแนวคิด 6 แนวคิด คือ 1) แนวคิดด้านทัศนะเกี่ยวกับความรัก มีความรักระหว่างหญิงชาย ความรักที่แสดงความผูกพันทางสายเลือด รวมทั้งความรักความเข้าใจของคนในครอบครัว ความรักและความปรารถนาดีต่อสังคมส่วนรวม ซึ่งเป็นความรักเชิงอุดมคติที่บทกวีมีบทบาทช่วยสานฝัน 2) แนวคิดด้านจริยธรรมและความสัมพันธ์ระหว่างมวลมนุษย์ บทกวีแสดงสำนึกจริยธรรมที่ขยายพรมแดนไปยังผู้ทุกข์ยากจากสงคราม และเห็นใจในชะตากรรมของผู้ถูกกระทำ แต่ผู้กระทำสมควรได้รับผลกระทบจากการกระทำนั้น และมนุษย์ควรมีสำนึกต่อกันในเหตุการณ์ประวัติศาสตร์ที่แสดงความผิดพลาดอย่างร้ายแรงเช่นในเหตุการณ์ 14 ตุลา 16 และ 6 ตุลา 19 3) แนวคิดเชิงทัศนวิจารณ์เหตุการณ์ทางสังคมและการเมือง กวีร่วมสมัยยังเฝ้ามองสังคมไทยที่มีปัญหาหลายด้าน และยังแก้ไขปัญหามาไม่ได้ ทั้งปัญหาชนบทและปัญหาของเมือง กวีใช้น้ำเสียงชี้ชวนให้เห็นปัญหา รวมทั้งตั้งคำถามกับปัญหาที่เกิดขึ้นซ้ำซาก ดังนั้นกวีจึงยังมีพันธกิจเกี่ยวเนื่องกับสภาพสังคม 4) แนวคิดด้านสัมพันธภาพระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ กวีร่วมสมัยยังใช้ธรรมชาติเป็นอุปการณ์แสดงอารมณ์และความคิด ความงามของธรรมชาติเป็นสัญลักษณ์ของการใช้ชีวิตอย่างงดงาม กวียังใช้ธรรมชาติเป็นเครื่องสอนใจพร้อมกับให้ความสำคัญกับธรรมชาติในแง่ปรัชญาชีวิต 5) แนวคิดด้านการแสวงหาอัตลักษณ์ การโหยหาอดีต ความหวังและกำลังใจ กวีร่วมสมัยสะท้อนให้เห็นผลกระทบของความเจริญก้าวหน้าทางวัตถุนิยมและเศรษฐกิจที่ทำลายรากเหง้าของวัฒนธรรมไทย บทกวีส่วนหนึ่งสื่อถึงการกลับมาทบทวนตนเอง การแสวงหาตนเองและมีความเป็นปัจเจกชนสูง และบทกวีบางส่วนยังมีลักษณะโหยหาอดีต แต่การโหยหาอดีตก็สามารถแปรเป็นพลังและแรงบันดาลใจได้ 6) แนวคิดเชิงปรัชญาตามหลักพุทธศาสนาเกี่ยวกับโลกและชีวิต กวีไทยเชื่อเรื่องอนิจจัง ทุกขัง อนัตตา หรือหลักไตรลักษณ์ บทกวียังคงสื่อแนวคิดทางศาสนา และบางครั้งมักนำหลักธรรมทางศาสนามาประกอบด้วย

ระยะเวลาที่เปลี่ยนผ่านทำให้สถานภาพของกวีและกวีนิพนธ์มีความเปลี่ยนแปลงไปจากเดิม ใน “จากการโหยหาอดีต สู่การเสาะค้นเทพเจ้าในสิ่งเล็ก ๆ : หนึ่งทศวรรษแห่งการเปลี่ยนโฉมหน้าของกวีนิพนธ์ไทย ศึกษาจากกวีนิพนธ์รางวัลเชว่นบู๊คอร์ด (2547-2557)” ของพิเชฐ แสงทอง (2558) กล่าวถึงบริบททางสังคมและวัฒนธรรมในวงการวรรณกรรมไทยก่อนและหลังทศวรรษ 2540 ว่า ในช่วงทศวรรษ 2510 มีการยึดกรอบการสร้างวรรณกรรมแนวเพื่อชีวิต แต่การยึดติดกับกรอบเพื่อชีวิตมากเกินไปทำให้ความงามทางวรรณศิลป์ถูกมองข้าม ในช่วงปลายทศวรรษ 2520-2530 ก็ยังมีการสืบทอดขนบวรรณกรรมเพื่อชีวิตในวรรณกรรมแนวสร้างสรรค์สะท้อนสังคม แต่ช่วงทศวรรษ 2530-2540 เริ่มมีการแสวงหา

จุดร่วมทั้งกระแสในการโหยหาอดีต ประกอบกับสำนักทางสังคมแบบวาทกรรมเพื่อชีวิต และหลังเกิดภาวะเศรษฐกิจฟองสบู่แตก บทกวีก็มุ่งไปสู่การเสาะค้นหาความหมายในสิ่งสามัญที่เคยถูกมองข้าม ซึ่งเกิดขึ้นพร้อมกับการลดทอนสถานภาพของกวีจากเดิมที่อยู่ในฐานะสูงส่งหรือเป็นนักปราชญ์มาเป็นบุคคลธรรมดา และแสวงหาปรัชญาจากปรากฏการณ์ทางสังคม ความเป็นปราชญ์ของกวีอยู่ที่การเรียนรู้จิตใจของตนและยอมรับการเปลี่ยนแปลง มโนทัศน์การสร้างบทกวีมีการเปลี่ยนแปลงไป เช่น กวีใช้จินตนาการสร้างสรรค์บทกวีโดยไม่ต้องเดินทางเพื่อแสวงหาแรงบันดาลใจ แรงบันดาลใจสร้างได้จากการรับรู้ทางอ้อมทั้งจากสื่อมวลชนและคำบอกเล่า ผสมกับการสรุป วิเคราะห์ ดีความของกวี แต่จุดอ่อนคือ หากกวีไม่มีเครื่องมือในการสังเคราะห์ข้อมูลทั้งความรู้และความคิดที่หลากหลาย หรือใจไม่กว้างพอที่จะเรียนรู้ในเชิงปรัชญา บทกวีที่ผลิออกมาอาจจะเป็นการผลิตซ้ำบนพื้นฐานความคิดที่มีอยู่อย่างดาษดื่น อีกทั้งจำนวนผู้เสพบทกวีลดน้อยลง กวีส่วนหนึ่งจึงหันมาสื่อสารด้วยภาษาที่เรียบง่าย และมองว่าวาทกรรมว่าด้วยความศักดิ์สิทธิ์สูงส่งของกวีนิพนธ์เป็นกำแพงหน้าที่ปิดกั้นระหว่างผู้เสพกับกวีนิพนธ์

สำนักทางสังคมท่ามกลางกระแสโลกาภิวัตน์ เป็นสิ่งที่กวีร่วมสมัยให้ความสำคัญอย่างต่อเนื่อง แม้ระยะเวลาจะเปลี่ยนผ่านมาเกือบ 2 ทศวรรษ ดังที่นิตยา แก้วคัลณา (2559) ได้กล่าวไว้ใน “สำนักทางสังคมในกวีนิพนธ์ไทยในกระแสโลกสมัยใหม่” และพบว่ากวีไทยรุ่นใหม่แสดงสำนักเชิงสังคมสอดคล้องกับหมุนักคิดของไทยร่วมสมัยที่ตื่นตัวในปัญหาของมนุษย์และสังคม โดยสามารถสรุปได้เป็น 3 ประเด็นสำคัญ คือ 1) การสร้างมูลค่าทางเศรษฐกิจกับการละเลยคุณค่าทางสังคมวัฒนธรรม เนื่องจากอำนาจของระบบทุนนิยมในยุคโลกาภิวัตน์ที่เข้ามาครอบงำวิถีชีวิตของผู้คน จนละเลยคุณค่าทางจิตวิญญาณและคุณค่าของความเป็นมนุษย์ กวีจึงเสนอให้ทวนกระแสโดยการใช้ชีวิตอย่างพอเพียง เพื่อสร้างดุลยภาพในการใช้ชีวิต และมนุษย์ควรหันมาสำรวจจิตวิญญาณภายใน ดำรงชีวิตอย่างรู้เท่าทัน และอยู่ร่วมกับธรรมชาติอย่างสมดุล 2) การรักษาและกอบกู้คุณค่าทางจิตวิญญาณให้คงอยู่ท่ามกลางความผันผวนในกระแสบริโภคนิยม กวีสร้างงานที่แสดงถึงการตั้งคำถามแก่สังคม เพื่อให้ผู้อ่านทบทวนและค้นหาคุณค่าที่ควรแก่การดำรงอยู่ในท่ามกลางความสับสนทางคุณค่า และความซับซ้อนในสังคม การแสดงจิตสำนึกของกวีคือการร่วมกันรักษาและกอบกู้จิตวิญญาณบนพื้นฐานของความรู้ ความเข้าใจบริบทของชีวิต และ 3) มโนสำนึกของกวีต่อความขัดแย้งในสังคมไทยร่วมสมัย กวีมองว่าปัญหาความขัดแย้งในยุคโลกาภิวัตน์ไม่ได้ส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตเท่านั้น แต่ยังส่งผลกระทบต่อสัมพันธภาพทางสังคมสมัยใหม่ และบั่นทอนทำลายทั้งประชาชนและประเทศ ความขัดแย้งที่มีการแบ่งพรรค แบ่งพวก แบ่งฝ่าย แบ่งสี ที่มีความซับซ้อนเกี่ยวโยงกับทั้งเศรษฐกิจ การเมือง สังคมวัฒนธรรม รวมทั้งการมุ่งเอาชนะและช่วงชิงเป็นสิ่งที่กำลังครอบคลุมสังคม

ซึ่งกวีรุ่นใหม่มองว่าไม่มีประโยชน์ คุณค่าและความหมายที่แท้จริงของการเอาชนะอยู่ที่การชนะตนเอง และนำหลักพุทธธรรมมาพัฒนาตน

นอกเหนือจากการวิเคราะห์กวีนิพนธ์ไทยภายใต้กรอบแนวคิดวรรณกรรมกับสังคม โดยใช้วิธีการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างตัวบทกับบริบททางสังคมและวัฒนธรรมแล้ว นักวิชาการบางท่านยังได้นำเสนอแนวทางใหม่ ๆ มาใช้ในการวิเคราะห์กวีนิพนธ์ดังเช่น เสาวณิต จุลวงศ์ (2567) ได้เสนอการศึกษากวีนิพนธ์โดยทดลองใช้แนวคิดเรื่องผังตัวกระทำของเกรมาส เพื่อค้นหาโครงสร้างเรื่องเล่าของบทกวีนิพนธ์ ซึ่งยังไม่เป็นที่นิยมมากนัก ใน “กวีนิพนธ์ไทยในยุคสังคมนิยม พ.ศ. 2531-2560” โดยคาดหมายว่าจะทำให้เห็นแนวคิดร่วมกันที่กวีนำเสนอในเรื่องเล่าที่เกี่ยวกับการดำรงชีวิตของผู้คนในสถานะทางเศรษฐกิจตลอดระยะเวลา 30 ปี การใช้แนวคิดกรอบทฤษฎีโครงสร้างนิยม โดยมุ่งค้นหาโครงสร้างเรื่องเล่าทำให้เห็นว่าเรื่องเล่าในกวีนิพนธ์ไทยมีตัวประธานแบ่งได้เป็น 9 กลุ่ม มีตัวเป้าหมาย 15 ตัว ตัวสนับสนุนและตัวอุปสรรคร่วมกันทั้งหมดแบ่งเป็น 35 ตัว แต่ส่วนใหญ่ไม่มีตัวผู้รับ และตัวผู้ให้ การศึกษาโดยใช้แนวคิดเรื่องผังตัวกระทำทำให้เห็นโครงสร้างของเรื่องเล่าในกวีนิพนธ์ โดยการนำเสนอภาพเศรษฐกิจผ่านการแสวงหาตัวเป้าหมายของตัวประธาน ส่วนตัวสนับสนุนและตัวอุปสรรคสะท้อนถึงเงื่อนไขทางเศรษฐกิจที่มีผลต่อหน่วยต่าง ๆ ในสังคมของแต่ละช่วงเวลา แต่ยังมีสื่อแนวคิดต่อต้านวิถีการผลิตและวิถีชีวิตแบบทุนนิยม รวมทั้งมีแนวโน้มในการโหยหาวิถีชีวิตและความสุขก่อนยุคสังคมนิยม โครงสร้างเรื่องเล่าจึงยังบ่งบอกถึงวาทกรรมต่อต้านทุนนิยมที่แพร่หลายในวรรณกรรมไทยเสมอมา และเป็นโครงสร้างตัวแบบ (model) ของเรื่องเล่าเกี่ยวกับชีวิตและเศรษฐกิจของผู้คนในยุคสังคมนิยมที่สามารถอนุมานถึงรูปแบบเดียวกันในเรื่องเล่าบทกวีอื่นได้

การศึกษาที่ผ่านมาทำให้เห็นว่าการศึกษาคุณค่าของตัวบทประพันธ์ที่สื่อประสบการณ์ของผู้สร้างมาสู่ผู้รับเพื่อสร้างประสบการณ์ร่วมย่อมขาดการตีความไม่ได้ ผู้วิจัยจึงจะใช้แนวทางการศึกษาแบบการอ่านละเอียด ที่ให้ความสำคัญกับการวิเคราะห์ตีความบทประพันธ์ เชื่อมโยงกับการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างตัวบทกับบริบททางสังคมและวัฒนธรรม ซึ่งเป็นการใช้กรอบแนวคิดวรรณกรรมกับสังคมร่วมด้วย เพื่อสื่อให้เห็นมิติคุณค่าของมนุษย์ที่กวีสื่อผ่านบทประพันธ์ท่ามกลางบริบททางสังคมและวัฒนธรรมในยุคโลกาภิวัตน์

7. ผลการวิจัย

ในหลายทศวรรษที่ผ่านมา สังคมไทยอยู่ในกระแสของโลกาภิวัตน์ และยึดติดกับวัฒนธรรมบริโภคนิยม รวมทั้งการมุ่งพัฒนาประเทศให้เป็นอุตสาหกรรมใหม่ ทำให้รัฐบาลมีแนวคิดในการกระตุ้นเศรษฐกิจด้วยการเปิดการค้าเสรีให้มากขึ้น รวมทั้งการเปิดอิสระให้

เงินทุนต่าง ๆ หลังไหลเข้ามาในประเทศ รัฐจึงต้องกระตุ้นการใช้จ่ายใช้สอยและการบริโภคของประชาชน เพื่อให้มีเงินหมุนเวียนและกระตุ้นการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ ในขณะเดียวกัน การเปิดเสรีเช่นนี้ก็有一部分ทำให้เกิดภาวะวิกฤตทางเศรษฐกิจ ภูษณ ปรีรัมย์มาโนช (2544, น. 71) วิเคราะห์ว่า เศรษฐกิจที่เจริญเติบโตอย่างรวดเร็ว ทำให้ความต้องการปัจจัยในการผลิตมีมากขึ้น ต้นทุนการผลิตสินค้าในประเทศจึงพุ่งสูงขึ้นตามไปด้วย แต่ความสามารถในการแข่งขัน การผลิตสินค้าส่งออกลดลง การส่งออกของไทยจึงชะงักงัน และสถาบันการเงินกลับมาเข้าเงินทุนระยะสั้นเข้ามาปล่อยกู้ในประเทศเป็นจำนวนมาก แม้การพึ่งพาเงินจากต่างประเทศเพื่อการลงทุนในประเทศกำลังพัฒนาเป็นเรื่องปกติ แต่ที่ไม่ปกติคือการจัดสรรเงินทุนระยะสั้นจากต่างประเทศมีมากเกินไป ทำให้เกิดปัญหาเศรษฐกิจตามมา

ดังนั้นเมื่อเกิดการผันผวนทางเศรษฐกิจในสังคมทุนนิยมโลก และส่งผลต่อระบบเศรษฐกิจของภาครัฐ ความคิดเห็นต่อแนวทางระบบทุนนิยมก็เริ่มสั่นคลอน เหตุการณ์เหล่านี้มีส่วนสำคัญต่อการผลักดันให้เกิดกระแสการพึ่งพาตนเองของประชาชนในภูมิภาคต่าง ๆ เช่น ผู้นำชาวบ้านจำนวนหนึ่งได้ทดลองใช้ชีวิตทางเศรษฐกิจในแนวทางที่ลดความสัมพันธ์กับชุมชนทุนนิยมโลก กระแสการพึ่งพาตนเองดำเนินไปพร้อม ๆ กับกระแสการค้นหาภูมิปัญญาท้องถิ่น และกระแสการพัฒนาโดยคำนึงถึงวัฒนธรรมชุมชน ทั้งปราชญ์ชาวบ้าน ผู้นำท้องถิ่น และองค์กรพัฒนาเอกชน มีส่วนผลักดันกระแสที่ว่านี้ จนมีความเป็นไปได้ที่จะกลายเป็นกระแสหลักของภาคประชาชนในอนาคต (รังสรรค์ ธนะพรพันธุ์, 2538, น. 110)

กระแสการพัฒนาโดยอิงกับการพึ่งพาตนเอง ภูมิปัญญาท้องถิ่น และวัฒนธรรมชุมชน หรือวิถีชุมชน เริ่มปรากฏอย่างชัดเจนยิ่งขึ้น และเป็นตัวจักรสำคัญในการต่อสู้กับระบบทุนนิยมและบริโภคนิยม แต่ในขณะเดียวกัน ระบบทุนนิยมที่มีลักษณะของจักรวรรดินิยมร่วมด้วยกลายเป็นระบบที่ชี้หน้าประเทศ ทำให้สังคมเกิดภาวะความอับจนทางปัญญา คนรุ่นใหม่ไร้รากทางวัฒนธรรม และไม่เห็นคุณค่าทางภูมิปัญญาของบรรพชน มีอคติต่อสิ่งที่ตนไม่ถูกจริตหรือไม่ตรงกับความต้องการของตนเอง รวมทั้งเชื่อมั่นและยึดมั่นในหลักการของศาสตร์ทางโลกตะวันตกมากกว่าภูมิปัญญาของบรรพบุรุษอย่างขาดการพิจารณาไตร่ตรองอย่างรอบคอบ (สถาพร ศรีสังข์², 2563, อ้างถึงใน สิริวดี, 2564, น. 14-15) สถานการณ์ในสังคมเช่นนี้มีส่วนทำให้กวีร่วมสมัยพยายามชักนำให้คนในสังคมจุกคิดร่วมกันว่า การดำรงชีวิตด้วยวิถีบริโภคนิยมเป็นสิ่งที่บ่งบอกถึงคุณค่าของมนุษย์หรือไม่ และเราจะดำรงตนอย่างมีคุณค่าในกระแสนี้ได้อย่างไร มโนทัศน์ของกวีที่ยังสื่อถึงคุณค่าของมนุษย์ในท่ามกลางกระแสโลกาภิวัตน์ที่ปรากฏในกวีนิพนธ์ร่วมสมัยสามารถแบ่งประเด็นได้ดังนี้

² คำนิยามคือ “ ‘สิริวดี’ ใน ‘รูปเงา’ ของ ‘พระอาทิตย์ชิงดวง’ เพื่อก้าว ‘สู่ฝัน’ ” โดยสถาพร ศรีสังข์ ศิลปินแห่งชาติ สาขาวรรณศิลป์ ปี 2548 ในกวีนิพนธ์ ลูกคลื่นโลก ของสิริวดี

7.1 คุณค่าของการใช้ชีวิตแบบทวนกระแสโลกาภิวัตน์

การเสนอให้ทวนกระแสวิกฤตทางเศรษฐกิจด้วยการกลับไปศึกษาแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง รวมทั้งการทวนกระแสย้อนกลับไปสู่วิถีถิ่นดั้งเดิม ด้วยความเชื่อมั่นในภูมิปัญญาของบรรพบุรุษ ซึ่งเป็นการให้ค่ากับต้นทุนทางวัฒนธรรมทางภูมิปัญญาที่สั่งสมมาเนิ่นนาน ก็เป็นสิ่งที่ควรร่วมสมัยนำเสนอเป็นทางเลือก เพื่อให้เป็นทางรอดและทางลาจากวิถีบริโภคนิยมได้อีกทางหนึ่ง แม้จะมีข้อกังขาว่าสามารถทวนกระแสได้จริงหรือไม่และดูล้าสมัย แต่กวีก็เสนอให้เห็นว่าสามารถทำได้ และมีคุณค่ามากพอที่จะทำให้มนุษย์สามารถดำรงอยู่ในกระแสแห่งความผันผวนสับสนได้ ดัง “ทาง” ใน *บ้านเก่า* ของโชคชัย บัณฑิต¹ ที่ว่า

สิบล้อห้อพาอาหาร	จากแดนกันดาร
เลี้ยงบ้านเลี้ยงเมืองเรื่องไร	
ควันรถคดเคี้ยว ควันไฟ	หลุดผล็อยลอยไพร
ลอยไกลไฟควันบรรเทา	
ควันพิษปลิดชีพลิบเงา	ควันกว้างบางเบา
บางเส้าเตาไฟไกลจาง	
รถไฟ รถทัวร์ รอยทาง-	อับเงาเบาบาง
อ้างว่างบางใครไกลเมือง	
คืนอ้อมดินอุ่นหนุนเนื้อ	ชีพเงาเปล่าเปลือง
พลิกเหลืองเนื่องนับคนตา	
ทางเลือกทางรอดทางลา	กลับจากฟากฟ้า
มาชบดินอุ่นอวลไอ	
มาติดมาเติมเตาไฟ	พออยู่พอใช้
พอใจในข้อพอเพียง	
ทางเลือกทางรอดทอดเรียง	หลายแพรงหลายเสียง
พอเพียงเลี้ยงใจพอดี	
รถไฟไกลบ้านวานนี้	เพียงหวังยังมี
วันนี้มีข้าวครางไฟ	

(โชคชัย บัณฑิต¹, 2544, น. 109)

กวีเริ่มต้นกล่าวถึงสภาพที่แตกต่างกันระหว่างชนบทกับเมือง กล่าวคือชนบทเป็น “แดนกันดาร” ส่วนเมืองเป็นที่ที่มีความ “เรื่องไร” แต่รถสิบล้อกลับพาอาหารที่ได้ชื่อว่ามีจาก “แดนกันดาร” ไปเลี้ยงเมืองที่มีความ “เรื่องไร” กลายเป็นว่าชนบทถูกกลดทอนให้มีความสำคัญเป็นเพียงแหล่งอาหารเลี้ยงคนเมือง และคนในชนบทส่วนหนึ่งก็กลายเป็นแรงงานในเมืองใหญ่ ดังนั้นการเดินทางของคนชนบทที่ใช้นานพาหนะ เช่น รถไฟ รถทัวร์ เพื่อเข้าไปทำงานในเมืองใหญ่

จึงชวนให้เกิดบรรยากาศหดหู่และ “อ้างว้าง” เพราะต้องไกลบ้าน แต่ก็ยังมีบางส่วนตัดสินใจ “ไกลเมือง” เพื่อกลับมาสู่ชนบทที่เป็น “อ้อมดินอุ่น” ดังนั้น การกลับมาสู่ท้องถิ่นเดิม และใช้ชีวิตอย่างพอเพียง ฟังตัวเองให้ได้ จึงอาจเป็น “ทางเลือกทางรอด” ที่ดีในการใช้ชีวิตท่ามกลางกระแสโลกาภิวัตน์ และอาจเป็น “ทางลา” จากกระแสบริโภคนิยมอีกทางหนึ่งได้

การที่คนชนบทส่วนหนึ่งตัดสินใจเข้ามาใช้ชีวิตและหางานทำในเมืองใหญ่ เพื่อหวังถึงอนาคตและชีวิตที่ดีกว่าเช่นนี้เป็นปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นอย่างเป็นปกติในยุคโลกาภิวัตน์ แต่เมื่อเข้ามาแล้วบางครั้งชีวิตก็ไม่ได้เป็นไปอย่างที่หวัง และเกิดความแปลกแยกกับอาชีพที่ตนไม่คุ้นชิน ทำให้พวกเขาหวนระลึกถึงชีวิตในชนบท อังคาร จันทาทิพย์ ได้ถ่ายทอดออกมาใน “บทสนทนาของคนพลัดถิ่น” ใน *ที่ที่เรายืนอยู่* ว่า

ปลาสีส้ม พอรู้มันชื่อนี้ไม่	แมวประหลาดตาโตโต-โตเรม่อน
จะเข้ขอลอย คอยหอบตะลอน	ลิงน้อย เจ้าหนอนกินใบชา
มีครบทั้งนก หนู ปู ปลา ไก่	กบเคโรตาใสใสให้ซื้อหา
บางครั้งเห็นขำในสินค้า	อยู่ท้องไรท้องนาเคยหากิน
บ่าที่เคยหอบคอนแต่ฟอนข้าว	หาคันหลาว เดินคันนา มาพลัดถิ่น
คนทำนามาค้าขายไม่คุ้นชิน	คอนกริตกับผืนดินไม่คุ้นเดิน
ร้อน หนาว ฤดูไหนไม่แตกต่าง	แลกระหว่างอัครคัตกับขัตเขิน
อยู่ไรรนามีกินไม่มีเงิน	มาร้อนเร่และเผชิญจนด้านชา
ยากจนจริงแท้ แต่ที่ต่าง	มีสิ่งใดบ้างไม่ซื้อหา
ด้วยเงิน-เมื่อไม่มีเป็นที่มา	จากเหี้ยเรือ่นด้วยราคาที่พักคุ้ม
อย่างน้อย ลูกได้เรียนหนังสือ	ทั้งมือถือ ค่าเทอมเริ่มรุ่มรุ่ม
ทั้งลูกทั้งเมียเสียทุกมุม	พอแตกหนุ่มมันขอมอเตอร์ไซค์...
[...]	
ปลาสีส้มในมือชื่อนี้ไม่	แมวประหลาดตาโตโตแววตาหมอง
หม่นเรื่องราวระหว่างรอรการต่อรอง	แผ่ความเศร้าเข้าครอบครองทั้งสองตา
วูบนั้น-หมู่ตึกเมือง แดดเรืองรอง	กลายเป็นทุ่งสีทองเต็มสองตา!
	(อังคาร จันทาทิพย์, 2550, น. 56-58)

กวีกล่าวถึงอดีตลูกชวานาคคนหนึ่งทีในปัจจุบันมาทำเป็นพ่อค้าหอบเร่ในเมืองใหญ่ สินค้าที่ขายมีทั้งตัวการ์ตูนที่มีชื่อเสียงจากต่างประเทศและการ์ตูนรูปสัตว์ ทำให้เขานึกถึงสมัยที่อยู่ในชนบท ซึ่งสัตว์บางชนิดเขาก็เคยหากินตามท้องทุ่ง สาเหตุของการเข้ามาหางานทำในเมืองหลวงของเขาคือ “อยู่ไรรนามีกินไม่มีเงิน” เงินกลายเป็นตัวขับเคลื่อนที่สำคัญของการใช้ชีวิตในยุคโลกาภิวัตน์ แม้กระทั่งในชนบทก็ตกอยู่ในวิถีบริโภคนิยม ตัวเขาเองนอกจากการหาเงินเพื่อส่งลูกให้ได้เรียนหนังสือ เขาก็ต้องหาเงินเพิ่มเพื่อซื้อมือถือ และมอเตอร์ไซค์ให้ลูก

ในตอนท้าย กวีใช้โวหารบุคลลวัตให้ตัวการ์ตูนทั้งปลาหมึกและโศราเอม่อนมีแววตาเศร้าหมอง เพื่อสื่อความหม่นหมองของอดีตลูกชาวนา ในขณะที่เดียวกัน เขาก็ซึ่งใจว่า จะทนผืนทำงานเป็นพ่อค้าหาบเร่ในเมืองใหญ่ต่อไปเพื่อหาเงินให้ครอบครัว หรือกลับไปยังชนบทเพื่อใช้ชีวิตตามวิถีเกษตรกรรม การซึ่งใจเพื่อตัดสินใจเป็นการต่อรองที่กล้าหาญและพร้อมรับความเสี่ยงกับชะตากรรมที่เขาจะต้องเลือก และคำตอบที่วูบขึ้นมา ก็อาจเป็นการหวนกลับไปสู่วิถีชีวิตแบบเกษตรกรรมที่ตนรักและคุ้นเคย

มนโฑทัศน์ที่ว่าเมืองเป็นขั้วตรงข้ามกับชนบท มักปรากฏในกวีนิพนธ์ร่วมสมัย แต่กวีร่วมสมัย เช่น ไพโรจน์ ไขว่งาม มีมโนทัศน์ว่า เมืองนอกจากจะเป็นขั้วตรงข้ามกับชนบทแล้ว ในเมืองเองก็ยังเป็นขั้วตรงข้ามกันเองด้วย ดัง “มหานคร” ใน *ดอกพะยอมยามยาก* ว่า

‘มหานคร’	สมรภูมิเก่าก่อนและเก่าแก่
ที่ที่ข้าครองชัยในพ่ายแพ้	ที่ที่ข้าอ่อนแอในอาจอง
ที่ที่รักไล่ล่าละลายเลือด	ที่ที่รบดุเดือดดลเลงหลง
ที่ที่พลีชีวิตเพียงปลิดปลง	ที่ที่พร้อมราชนิให้หลังทนต์
ที่ที่ให้แสงหากว่าจะเห็น	ที่ที่ผ่านลำเค็ญกว่าจะผัน
ที่ที่มรยมรราวหนาวตะวัน	ที่ที่เที่ยวเคี้ยวผืนและคั่นจริง
ที่ที่ข้าสบตามิตรภาพ	ที่ที่คุ่นบุญบาปสรรพสิ่ง
ที่ที่เชือดเฉือนขังศัตรูชิง	ที่ที่ธาตุนายหญิงยิ่งกว่าไฟ
ที่ที่ข้าครองท้องรองสุขทุกข์	ที่ที่ชุกหวนนอนรอนรำให้
ที่ที่เงินกับงานบันดาลใจ	ที่ที่เสียที่ที่ได้ความหมายคน
ที่ที่ข้าเปรียบท่านตะวันพลบ	ที่ที่สุดจุดจบจุดเริ่มต้น
ที่ที่พบที่ที่พรากกระซอกตน	ที่ที่ทนที่ที่ทานธารศรัทธา
‘มหานคร’	แรมเรื่องเล่าเก่าก่อนเก่าแก่กว่า
ที่ที่หนุ่มบ้านนอกบอกอ้อลา	ที่ที่ข้ารำพึงคะเนนี้ไกล!

(ไพโรจน์ ไขว่งาม, 2564, น. 40-41)

กวีเลือกใช้คำที่แสดงความรู้สึกร่วมกันข้ามในเกือบทุกวรรค เพื่อย้ำความเป็นขั้วตรงข้ามกันระหว่างเมืองกับผู้คนในเมือง โดยเฉพาะผู้ที่อพยพมาจากชนบท แต่การใช้ชีวิตในเมืองก็ได้ให้ข้อคิดหลายอย่าง กล่าวคือ เมืองเป็นดังสมรภูมิหรือสนามรบ ผู้ที่ย่างเท้าเข้ามาต้องเตรียมตัวให้พร้อมและไม่ประมาทในการใช้ชีวิต เมืองสอนให้รู้จักทั้งความพ่ายแพ้และชนะ ให้รู้จักการแสวงหาและเผชิญกับความลำบาก ให้รู้จักทั้งความผันและความจริง ให้พบทั้งมิตรและศัตรู ให้พบทั้งความสุขและความทุกข์ ให้ทั้งงานและเงิน ทำให้เราเสียคนหรือค้นพบตัวตน ให้พบทั้งจุดจบและจุดเริ่มต้น ให้เจอทั้งการค้นพบและการพรากตัวตนให้ไหลไปตามกระแสสังคม

และให้รู้จักทั้งความอดทนหรือต้านทานความศรัทธาที่มีมากมาย จนบางครั้งอาจทำให้มัวเมาไปในทางที่ไม่ถูกไม่ควร เพราะไม่ได้ใช้ปัญญากำกับ ขั้วตรงข้ามในเมืองเช่นนี้มีส่วนผลักดันให้ชาวชนบทบางส่วนตัดสินใจที่จะอำลาเมืองใหญ่และกลับไปสู่ถิ่นไกลถิ่นเดิมที่จากมา

นอกจากความเป็นขั้วตรงข้าม ความเจริญทางวัตถุยังขับเน้นให้เห็นความเหลื่อมล้ำในสังคม ศักดิ์สิทธิ์ มีสมสืบ กล่าวถึงสภาพสังคมที่สะท้อนความเหลื่อมล้ำด้วยตึกสูงระฟ้าที่เป็นสัญลักษณ์ของความเจริญ แต่ตึกสูงเหล่านั้นกลับสร้างมาจากหยาดเหงื่อแรงงานของกรรมกร ดัง “มหานครปลวก” ใน *ประวัติศาสตร์ไร้มา* ว่า

ดูสิมหานครที่ว่หล้า
ที่เท้าย่ำเหยียบบันได
แต่ละชั้นนับชั้นได้เท่าไร
ถึงยอดตึกก็ลงมาบรรจบพลัน
หากถามว่าไฉนต้องนับด้วย
ปัญญาหยาบอย่างเจ้าหรือเข้าใจ

[...]

ที่ซ้ำให้นับชั้นบันไดตึก
สิวิลทั่วหล้ามหานคร
จากแรงมาเป็นรวงรังระฟ้า
นับชั้นบันไดไปป่วยการ
เห็นเล่ห์มารมายากลเรื่องชนชั้น
หรรษกวีศรีกะลาแคบ่าบอ
มหานครจอมปลอมແจจอมปลวก
กวีนับชั้นเพลินเดินขึ้นเอง

[...]

ตึกระฟ้าระย้าระยับจะนับไหม
นับแล้วจดจำไว้ก็แล้วกัน
บวกรวให้ถี่ถ้วนจำนวนชั้น
ตึกหนึ่งตึกค่าสำคัญคือบันได
ชนชั้นช่วยเชื่อมชั้นสำคัญใหม่
ความจริงอยู่ตรงไหนไม่สำนึก

เพื่อให้เจ้าสำนักกู่ทหาทรณ
กรรมกรคือผู้ให้แรงงาน
ให้พริบตาเดียวเพลิงสงครามผลาญ
สำนักท่านมองเห็นก็เป็นพอ
ผ่านสติแต่ละชั้นบันไดหนอ
ยกกระไดมาล่อพอคั้นแครง
พรรคพวกเขาใช้ลิฟต์ใช้รีบเร่ง
โถงเเทงทุกก้าวอุดมการณ์

(ศักดิ์สิทธิ์ มีสมสืบ, 2565, น. 160-163)

บทประพันธ์ข้างต้น กวีเสียดสีถึงความเหลื่อมล้ำและการแบ่งชนชั้นของผู้คน โดยเล่นคำ “ชนชั้น” กับ “ชั้น” ว่าตึกยิ่งสูงยิ่งมีหลายชั้น ก็ยังเห็นความเหลื่อมล้ำมากขึ้น กล่าวคือ ผู้ที่อาศัยอยู่ในตึกสูงย่อมมีชีวิตที่อยู่คนละชั้นหรือคนละระดับกับกรรมกรผู้สร้างตึก ทั้งที่ตึกระฟ้าในมหานครล้วนถูกสร้างขึ้นด้วยหยาดเหงื่อและแรงงานของกรรมกร ที่ถูกมองว่าต่ำต้อยกว่าผู้ที่อาศัยอยู่ในตึกสูง ความคาดหวังของกวีคือ ขอให้มายาคติเรื่องชนชั้นลดลง เห็นคุณค่าของชีวิตและความเป็นคนของคนอื่นบ้าง โนมโนทัศน์ของกวี ไม่ว่าจะใครก็มีสิทธิ์ใช้ชีวิตอย่างมีศักดิ์ศรีโดยไม่ต้องมีเรื่องชนชั้นและฐานะทางสังคมมากำหนด และมหานครที่มีตึกสูงระฟ้าก็มีสภาพไม่ต่างไปจากจอมปลวกที่ทำจากดินที่ถูกมองว่าต่ำต้อย แต่หากไม่มีดินปลวกก็ไม่สามารถสร้าง

จอมปลวกได้ เช่นเดียวกัน หากไม่มีกรรมกรผู้ใช้แรงงาน ตีกระทู้ทั้งหลายที่เป็นสัญลักษณ์ของความเจริญก็ไม่สามารถถูกสร้างขึ้นมาได้

การสื่อมโนทัศน์เกี่ยวกับชีวิตที่มีคุณค่าของกวี ส่วนหนึ่งอาจสรุปได้ว่า คุณค่าของชีวิตมนุษย์คือการเรียนรู้ที่จะประคองตนให้ดำรงอยู่ในพื้นฐานของความดีงาม ท่ามกลางความสับสนวุ่นวายและความผันผวนของสังคมยุคโลกาภิวัตน์ และการใช้ชีวิตในสังคมเมืองที่ฉายให้เห็นภาพที่แตกต่างจากชนบท อาจเป็นบทเรียนหรือข้อเตือนใจให้ครุ่นคิดถึงการทวนกระแสที่สุดท้ายอาจนำชีวิตกลับไปสู่ความเรียบง่าย และเป็นอิสระจากกระแสบริโภคนิยมที่กำลังถาโถมอย่างรุนแรงได้อีกทางหนึ่ง

7.2 การแสวงหาคูณค่าของมนุษย์ในสภาวะการแบ่งแยกแบบคู่ตรงกันข้ามและคนชายขอบ

การแบ่งแยกแบบคู่ตรงกันข้ามมีแนวคิดมาจากเรื่องความเป็นอื่น (Otherness) ซึ่งมีพื้นฐานทางความคิดมาจากโคลด เลวี-เสตราสส์ (Claude Levi-Strauss) ที่เห็นว่ามนุษย์มีความคิดเป็นระบบทวิลักษณ์ เช่น หญิงชาย ขาวดำ ถูกผิด โดยเฉพาะการแบ่งแยกว่าเป็น “ตัวเรา” กับ “คนอื่น” โดยใช้เอกลักษณ์และความแตกต่างเป็นตัวกำหนด เรียกว่าการแบ่งแยกแบบคู่ตรงกันข้าม (Binary Opposition) (ปฐม หงษ์สุวรรณ, 2550, อ้างถึงใน ปุณชญา ศิวานีพัทธ์ และ ราชนีย์ นิลวรรณภา, 2564, น. 264) ความเป็นอื่นสร้างความเป็นพวกเรา พวกเรา และยังทำให้เกิดกระบวนการการกลายเป็นคนชายขอบ (marginal people) ในที่นี้คนชายขอบก็คือ “กลุ่มคนที่เสียเปรียบในสังคม ได้แก่ ผู้คนที่ใช้ชีวิตอยู่ห่างไกลจากศูนย์กลางทั้งในทางภูมิศาสตร์ เศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม เช่น กลุ่มชาติพันธุ์ส่วนน้อย กลุ่มศาสนาส่วนน้อย คนพิการ เด็ก ผู้หญิง คนชรา ผู้อพยพ และผู้ติดเชื้อเอดส์ เป็นต้น” (บุณตรี โฉมศิริ, 2553, น. 106) คนชายขอบอาจมีวัฒนธรรมประจำกลุ่มของตน และเป็นวัฒนธรรมย่อยที่ไม่ได้รับการยอมรับ หรือถูกเลือกปฏิบัติจากผู้คนในกระแสวัฒนธรรมหลัก การเรียนรู้ การปรับตัว และการต่อสู้ดิ้นรนเพื่อที่จะเอาชีวิตรอด จึงเป็นเรื่องสำคัญของกลุ่มคนที่อาศัยอยู่ในวัฒนธรรมชายขอบ (พัชรี กล่อมเมือง, 2562, น. 3)

อย่างไรก็ตาม กระบวนการการกลายเป็นคนชายขอบก็ยังมีความซับซ้อนและสับสน เพราะชายขอบในทางภูมิศาสตร์อาจดูเหมือนอยู่ขอบ ๆ ของพื้นที่ใดพื้นที่หนึ่ง แต่ชายขอบทางสังคมจะเกี่ยวข้องกับความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่ซับซ้อน ซึ่งมักผลักดันให้คนส่วนหนึ่งที่ไร้อำนาจตกไปอยู่ชายขอบของสังคม แม้จะมีชีวิตอยู่ในพื้นที่ที่เป็นศูนย์กลางเชิงภูมิศาสตร์ ขณะเดียวกันชายขอบทางสังคมยังหมายรวมถึงกระบวนการลดทอนความเป็นมนุษย์ ด้วยความพยายามทำให้คนกลายเป็นสิ่งของบางอย่างที่ตายตัว เช่น การทำให้กลายเป็นสินค้า (Commoditization) และการตีตราให้มีลักษณะอย่างใดอย่างหนึ่งในแง่ลบ (Stigmatization) มีข้อสังเกตว่าคนชายขอบไม่ยอมให้ถูกกระทำเพียงฝ่ายเดียว พวกเขาได้พยายามดิ้นรนต่อสู้ เพื่อรักษาความเป็นมนุษย์ของพวกเขาไว้ด้วย พลวัตของความสัมพันธ์เชิงอำนาจจึงเป็นสิ่งสำคัญใน

การศึกษาเรื่องคนชายขอบ ในลักษณะที่สามารถปรับเปลี่ยนสลับกันไปมาได้ และไม่ยึดติดกับรูปแบบใดรูปแบบหนึ่งหรือลักษณะใดลักษณะหนึ่งอย่างตายตัว (อานันท์ กาญจนพันธุ์, 2545, น. 85-86)

นอกจากนี้ การมองภาพคนชายขอบในมุมมองของคนนอก เช่น มองว่าโสเภณีเป็นการกดขี่ทางเพศ แต่ผู้ที่เป็นโสเภณีที่อยู่ในบริบทของการให้บริการทางเพศ อาจมองว่าสิ่งที่คนนอกมองว่าเป็นการกดขี่ทางเพศ อาจกลับกลายเป็นการครอบงำ เป็นการไปกำหนดกรอบหรือกำหนดมาตรฐานทางศีลธรรมให้กับพวกเขา ดังนั้นโดยรวมนอกจากความสัมพันธ์เชิงอำนาจแล้ว กระบวนการสร้างความเป็นชายขอบยังเป็นเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างคนกับความหมาย ซึ่งไม่ตายตัวและมีหลากหลายมิติ สิ่งสำคัญคือการติดป้ายตายตัว ทำให้ความหมายตายตัว เกิดการสูญเสียความเป็นมนุษย์และพื้นที่ที่จะดำรงอยู่ ลักษณะเช่นนี้เป็นการกีดกันหรือการผลักดันให้กลายเป็นชายขอบในลักษณะหนึ่ง ดังนั้นกลุ่มคนชายขอบที่เคลื่อนไหวเพื่อสร้างและปรับเปลี่ยนความหมาย ก็จะมีการต่อสู้ดิ้นรนเพื่อกู้คืนทั้งความเป็นมนุษย์และพื้นที่ของพวกเขาด้วย (อานันท์ กาญจนพันธุ์, 2545, น. 96-97)

กวีร่วมสมัย เช่น วิสุทธิ์ ชาวเนียม ได้กล่าวถึงโสเภณีซึ่งเป็นหนึ่งในอาชีพที่ยังไม่ถูกกฎหมายและถูกจัดให้อยู่ชายขอบ แต่กลับสร้างรายได้ให้กับประเทศอย่างมหาศาลในเมืองใหญ่ การค้าประเวณีกลายเป็นหนึ่งในแหล่งที่มาของรายได้ที่สำคัญ และมักกระทำแอบแฝงไปกับวาทกรรมการท่องเที่ยวและวาทกรรมการพัฒนา ถึงแม้ว่าโสเภณียังมีสถานะเป็นคนชายขอบ และอาชีพโสเภณียังไม่เป็นที่ยอมรับ แต่โสเภณีบางส่วนก็เปลี่ยนสภาพจากการกลายเป็นเหยื่อมาเป็นผู้ล่านักท่องเที่ยวให้เสียทรัพย์ และสร้างพื้นที่ของตนขึ้นมาเพื่อลดการตีตราและติดป้าย การขายตัวเป็นตั้งการขายสินค้าประเภทหนึ่ง แต่สินค้านั้นคือเรือนร่างของหญิงสาวผู้ขายบริการ วิสุทธิ์ ชาวเนียม ได้หยิบยกการสร้างคำนิยามเช่นนี้มาเสียดสีในบท “แมลงจากกัวลาลัมเปอร์” ใน *อาณานิคมของความเศร้า* ว่า

เพียงพระเจ้าอ่อนล้าพริ้มตาหลับ	นกคืนกลับรังรักเงียบพักไข่
ราตรีร้อนแรงเมืองแสงไฟ	ก็หลากไหลคลิ่นมลายากระบวน
จู่โจมแล้วขังแซ่กระแสดิจิต	สารเสพติด ผู้หญิง เหล้าปลุกเจ้าป่วย
หาดใหญ่เผยตัวออกย้วยวน	เหล่าแมลงอวบอ้วนครวญละเมอ
จากเบาะเบนซ์ไหวเหวี่ยงถึงเตียงนุ่ม	การรวมกลุ่มของความมืดยึดเยื้อเอื้อ
ทะลักได้แรงกระทำโลมบำเรอ	แมลงกัวลาลัมเปอร์เคลิ้มเพื่อนาน
เกินเชื่อ! แคว้นเขตเศรษฐกิจ	เม็ดเงินมีชีวิตเลี้ยงรากฐาน
บำรุงกำหนดรัฐบาล	โดยนางผู้วิหิวหวานและแมลง
นาฏกรรมเรือนกายหลายสัญญา	ปมราคะ กฎบีบคั้นซ่อนเร้นแฝง

แปรโครงสร้างมีดตำออกสำแดง	สภาพคล่องย้อนแย้งศีลธรรม
หลายเรือนเข็มนาฬิกาหมดอายุ	เมืองเรียมรย์กลับระบุนุความสดฉ่ำ
เงินกระตุ้นคำตอประกอกรอกำ	ห้วงหลับไหลถูกปิดงำใต้หีบกล
ต่อให้ตกในชายเขตเหตุระเบิด	เมืองยิ่งเปิดประตูออกดวงดอกผล
เหมือนอำนาจพอมดสะกดมนตรี	ทุกถนนเจ็ดจำโลกรাত্রี
[...]	

(วิสุทธิ์ ชาวเนียม, 2556, น. 102-103)

กวีกล่าวถึงเมืองหาดใหญ่ที่เป็นทั้งย่านธุรกิจและแหล่งท่องเที่ยวเชิงโลเกีย เต็มไปด้วย
อบายมุข แต่กลับดึงดูดนักท่องเที่ยวชาวมาเลเซีย จุดประสงค์หนึ่งของการมาเที่ยวของ
นักท่องเที่ยวเหล่านี้ก็คือการมาหาความสำราญ และหนึ่งในธุรกิจที่สามารถตอบสนอง
ความต้องการของพวกเขาได้คือการขายบริการทางเพศ พวกเขาจึงไม่ต่างจากแมลงเม่าที่บิน
เข้ากองไฟ เมืองที่ได้ชื่อว่าเป็นแหล่งเศรษฐกิจก็ได้เม็ดเงินจากนักท่องเที่ยวเหล่านี้หลอเลี้ยว
ทั้งยังสามารถ “บำรุงกำหนดรัฐบาล” กวีมองว่าสภาพเช่นนี้เป็นความย้อนแย้งทางศีลธรรม
เพราะเงินที่ได้จากการทำผิดกฎหมายกลับกระตุ้นให้เศรษฐกิจในเมืองใหญ่ที่เก่าแก่เกิดสภาพ
คล่อง และที่น่าประหลาดใจดังมีพอมดเสกเวทมนตร์ก็คือ เมืองหาดใหญ่ที่เป็นอำเภอหนึ่ง
ของจังหวัดสงขลา ซึ่งมีบางพื้นที่ติดกับจังหวัดชายแดนภาคใต้อย่างปัตตานีที่ยังมีปัญหา
ความไม่สงบ กลับเป็นพื้นที่ที่เต็มไปด้วยแหล่งท่องเที่ยวเชิงโลเกียและอบายมุข เจ็ดจำไปด้วย
แสง สี เสียง พร้อมดึงดูดนักท่องเที่ยวชาวมาเลเซียเสมอ

ประเด็นเรื่องคนชายขอบยังมีความสัมพันธ์แนบแน่นกับสภาพบริบททางสังคมและ
วัฒนธรรม และวาทกรรมการพัฒนาที่ครอบงำสังคมไทยมาอย่างยาวนาน วาทกรรมหรือ
discourse มีความหมายหลายความหมายทั้งในทางภาษาศาสตร์และสังคมศาสตร์ นักปรัชญา
ที่มีชื่อเสียงในการศึกษาวาทกรรมอย่างลึกซึ้งคือมิเชล ฟูโก วาทกรรมตามแบบของมิเชล ฟูโก
จะหมายถึงระบบและกระบวนการในการสร้าง/ผลิต (constitute) เอกลักษณ์ [หรือในภายหลัง
ใช้คำว่าอัตลักษณ์] (identity) และความหมาย (significance) ให้กับสรรพสิ่งต่าง ๆ ในสังคมที่
ล้อมรอบตัวเรา ไม่ว่าจะเป็นความรู้ ความจริง อำนาจ หรือตัวตนของเราเอง นอกจากนี้
วาทกรรมยังทำหน้าที่ตรึงสิ่งที่สร้างขึ้นให้ดำรงอยู่และให้เป็นที่ยอมรับในสังคมวงกว้าง
(valorize) กลายเป็นวาทกรรมหลัก (dominant discourse) หรือที่ฟูโกต์เรียกว่า “episteme”
ในขณะเดียวกัน วาทกรรมก็ทำหน้าที่เก็บกด/ปิดกั้น มิให้เอกลักษณ์หรืออัตลักษณ์และ
ความหมายของบางสิ่งบางอย่างเกิดขึ้น (subjugate) หรือทำให้เอกลักษณ์หรืออัตลักษณ์และ
ความหมายของบางสิ่งบางอย่างที่มีอยู่แล้วในสังคมเลื่อนหายไปได้พร้อมกันด้วย (displace)
(ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร, 2549, น. 19-20)

ในส่วนวาทกรรมของฟูโกนิยมเน้นย้ำถึงความสัมพันธ์ระหว่างอำนาจ/ความรู้ และวาทกรรมต้องมีการบังคับควบคุมเชิงอำนาจเป็นระบบ และกระบวนการในการผลิตสร้างให้ทั้งอัตลักษณ์และความหมายต่อสรรพสิ่งในสังคม ทั้งยังทำให้สิ่งที่สร้างขึ้นดำรงอยู่และเป็นที่ยอมรับของสังคม (ฌ็อง-ฌัก ดันตริอาพันธ์, 2567) กล่าวได้ว่า วาทกรรมคือการถูกครอบงำด้วยความสัมพันธ์เชิงอำนาจ ให้เกิดกรอบความคิดหนึ่ง ๆ ที่ควบคุมความคิด ความรู้ การกำหนดและการให้ความหมาย ดังนั้นวาทกรรมจึงกลายเป็นเครื่องมือสำคัญในการสร้างกระบวนการผลิตสร้างอัตลักษณ์ และการกำหนดความหมายต่อทุกสรรพสิ่งในสังคมให้ดำรงอยู่ และกลายเป็นที่ยอมรับของสังคมนั้น ๆ ด้วย

การครอบงำทางความคิดด้วยความสัมพันธ์เชิงอำนาจท่ามกลางสังคมบริโภคนิยมที่ฉาบฉวยและพุ่งเพื่อ เป็นสิ่งที่กวีร่วมสมัยตั้งข้อสังเกตเกี่ยวกับการให้บรรทัดฐานกับคุณค่าทางความคิดบางประการที่อาจลดทอนคุณค่าด้านอื่น หากมีความเห็นไม่ตรงกัน กวี เช่น ศิริวร แก้วกาญจน์ ได้แสดงความขัดแย้งในสภาวะที่น่าสับสนเช่นนี้ ในบท “คนเลื่อยคลาน (ประเทศสะลึมสะลือ)” และบท “ประเทศสะลึมสะลือ (คนเลื่อยคลาน)” ใน *กำแพงเบอร์ลินกลางกรุงเทพมหานคร* ในบทแรก “คนเลื่อยคลาน (ประเทศสะลึมสะลือ)” กวีกล่าวถึง ความเข้าใจผิดหรือหลงผิดที่เกิดจากความยึดมั่นศรัทธาส่งที่ไม่เป็นสาระต่อชีวิต ช้ำยังอาจให้โทษและไม่ทำให้เกิดการพัฒนาเรียนรู้หรือแสวงหาความรู้ว่า

คุณเสพศรัทธา เคลือบยาพิษ	จึงชีวิตคุณอ่อนล้า ไม่กล้าฝัน
วาทกรรมคร่ำครึ คือจุดยืน	เลื่อยคลานก็ล้านคืน ไม่ตื่นรู้
เข้าใจไปว่าท้องฟ้ากว้าง	ขณะปีกสองข้าง ยังหุบอยู่
เก่าคร่ำทั้งโครงกรอบ กรอบประตู	ยังกระชั้นขนคู้ เชิดชูกรง

(ศิริวร แก้วกาญจน์, 2556, น. 70)

ส่วนบท “ประเทศสะลึมสะลือ (คนเลื่อยคลาน)” ก็กล่าวในเชิงตำหนิผู้ที่เสพชาวสารเพียงด้านเดียว รวมทั้งรับแนวคิดและอุดมการณ์บางอย่างมาอย่างผิด ๆ แต่เข้าใจว่า ตนเข้าใจใจอย่างถูกต้อง ก็ยิ่งทำให้เกิดความสับสนและเกิดการแบ่งขั้วคู่ตรงข้าม ดังที่กวีเสียดสีว่า

คุณเสพชาวสาร เพียงด้านเดียว	คุณเทียวท่องถนน บอกคนอื่น
วาทกรรมซำรุด คือจุดยืน	เอ็กโซติกความเป็นอื่น บอกตื่นรู้
เข้าใจไปว่าตาสว่าง	ขณะตาก็ข้าง ยังปิดอยู่
เห็นเงาแดดวิบไหวในคลองคู	ตะโกนกู๋ ดูซี ฟ้ำสีทอง!

(ศิริวร แก้วกาญจน์, 2556, น. 71)

คำว่า “วาทกรรม” ทั้งในบท “คนเลื่อยคลาน (ประเทศสะลิมสะลือ)” และ “ประเทศสะลิมสะลือ (คนเลื่อยคลาน)” เป็นคำที่กวีใช้ให้เห็นการถูกครอบงำด้วยความสัมพันธ์เชิงอำนาจให้เกิดกรอบความคิดหนึ่ง ๆ ที่ควบคุมความคิด ความรู้ การกำหนด การให้ความหมายในเชิงคุณค่า และการใช้ชีวิต คำว่า “วาทกรรมคร่ำครึ” ในบท “คนเลื่อยคลาน (ประเทศสะลิมสะลือ)” เป็นวาทกรรมที่แสดงกรอบความคิดความศรัทธาต่อสิ่งที่เป็นดัง “ยาพิษ” แต่คนที่ถูกครอบงำด้วยวาทกรรมความศรัทธา กลับมีอำนาจเหนือความคิดส่วนอื่น และยินยอมใช้ชีวิตติดอยู่ในกรงขังตามแนวคิดที่ตนยึดถือและศรัทธานั้น ทั้งยังเข้าใจไปว่าตนมีความรู้ความสามารถ มีประสบการณ์และโลกทัศน์ที่กว้างขวาง

ส่วนคำว่า “วาทกรรมชำรุด” ในบท “ประเทศสะลิมสะลือ (คนเลื่อยคลาน)” แสดงให้เห็นชัดตรงข้ามกับบทกวีก่อนหน้า สำหรับกวี การตื่นรู้เป็นเพียงวาทกรรมที่ชำรุดและยังสร้างความเป็นอื่น กวีระบุนสาเหตุที่ทำให้ผู้อ่านทราบว่าการตื่นรู้ในที่นี้เป็นการที่กักหัวใจไปเอง เพราะผู้ที่เข้าใจว่าตนตื่นรู้เสพข่าวเพียงแค่ว่าด้านเดียว แต่เป็นด้านที่ตนปักใจเชื่อว่ามีข้อมูลถูกต้อง ทำให้ตาสว่าง การตื่นรู้ในที่นี้จึงเป็นความเข้าใจผิด ดังการเห็นเงาแดดใน “คลองคู” เป็น “ฟ้าสีทอง”³ โดยกวีใช้นามวลี “ฟ้าสีทอง” มาสื่อความใหม่ว่า ผู้ที่ติดบ้ายตนเองว่าเป็นผู้ตื่นรู้ สร้างความเป็นอื่นให้เกิดขึ้นในสังคมด้วยความเข้าใจผิดว่า เงาแดดที่ตนเห็นในคลองหรือคูน้ำเป็นฟ้าสีทอง ดังนั้นผู้ที่ยึดถือวาทกรรมที่ว่าตนเป็นผู้ตื่นรู้ ก็ทำตนเป็นดังแสงแดดที่กระทบผิวน้ำใน “คลองคู” ที่ไม่นานก็จะจางและหายไปพร้อมกับความเข้าใจผิดและความไม่รู้เช่นเดิม

แม้ว่าสภาวะการแบ่งแยกเป็นคู่ตรงกันข้ามยังเห็นได้ชัดเจนในยุคโลกาภิวัตน์ แต่กวีบางส่วนก็ลงความเห็นว่าในความแตกต่างก็ยังเห็นร่องรอยของโลกใบเก่าในโลกใบใหม่ที่ไม้อาจลบเลือนไปได้ และไม่มีวันที่จะหายไป ดังที่กวีหญิงสิริวิติกกล่าวถึงประเด็นนี้ในบท “โลกเก่าในโลกใหม่” ใน *ลูกเคลื่อนโลก* ที่ว่า

ต่างเผ่าต่างวงศ์ถิ่นดงเถื่อน	บนโลกขับเคลื่อนยุคสมัย
ต่างคนต่างมาและต่างไป	ต่างจิตต่างใจไม่เคยรู้
ราวดำเนินในโลกร่วมมิตี	แต่ต่างแตกผลึกความเป็นอยู่
ดั่งवादโลกเบื้องหน้าอันตราตรู	แต่เจาะโลกให้เป็นรูอยู่อีกทาง
รอยล้อรถยนต์บนทางเกวียน	ยังรอยการเย็บเย็บเอาไว้บ้าง
ในฝูงวัวเคี้ยวเล่นทุกเส้นฟาง	ยังเมล็ดบางบางบนผืนนา
โอบกอดมือถืออรุณใหม่ใหม่	ยังจดหมายผนึกไว้ไม่เห็นหน้า

³ นามวลี “ฟ้าสีทอง” มาจาก 2 วรรคสุดท้ายในบทกวี “สิบสี่ตุลา” ของวิสา คัญทัพ ที่ว่า “เมื่อท้องฟ้าสีทองส่องอำไพ ประชาชนยอมเป็นใหญ่ในแผ่นดิน” (วิสา คัญทัพ, 2532, น. 20)

ร้านอาหารเพิ่มพูนศูนย์การค้า	ยังรสมือยายย่าเข้าจวบเย็น
สร้างพื้นที่ความรักเหลือสักนิด	บนถนนแห่งสิทธิ์อันยากเข็ญ
เมื่อต่างคนต่างปะทะต่างประเด็น	ต่างมุมมองต่างความเห็นอย่างป็นนัย
อาจขับเคื้อนวิปโยคความโศคร้าย	บนมุมแห่งความตายเป้าหมายใหม่
ซ่อมรอยโยกรอยแยกแตกผลิบ	บนโลกอันหมกไหม้ไม่เหมือนเดิม

(สิริวดี, 2563, น. 56-57)

การพัฒนาในยุคโลกาภิวัตน์ที่ขับเคลื่อนไปด้วยความรวดเร็ว จนบางครั้งอาจทำให้บางคนและบางสิ่งก้าวเดินตามไปไม่ทัน แต่ในมนทัศน์ของกวี โลกที่เหมือนหมุนไปอย่างรวดเร็วและเป็นขั้วตรงข้ามกันนั้นก็ยังมีทั้งร่องรอยของคุณค่าในโลกใบเก่าอยู่ด้วย เช่น รอยลัทธิยนต์ที่ทับผ่านทางเกวียน เป็นการทิ้งร่องรอยการกลับมาเยี่ยมเยือนชนบทและแสดงความสัมพันธ์ระหว่างผู้คน แม้จะมีโทรศัพท์มือถือรุ่นใหม่ ๆ แต่การสื่อสารบางประเภทหรือบางพื้นที่ก็ยังคงต้องใช้จดหมายปิดผนึก ผู้รับยังต้องอดทนรอคอย ร้านอาหารตามศูนย์การค้าบางร้านก็ยังมีรสมือของผู้เฒ่า เช่น “ยายย่า” ที่ชวนให้หวนระลึกถึงความสัมพันธ์ในครอบครัว มุมมองที่กวีนำเสนอที่ดูเหมือนเป็นเรื่องเล็กน้อยเหล่านี้ อาจมีคุณค่าช่วย “ซ่อมรอยโยกรอยแยกแตกผลิบ” หรือช่วยเยียวยาใจในการใช้ชีวิตท่ามกลางสังคมที่เปลี่ยนผ่านไปอย่างรวดเร็ว

การแสวงหาคคุณค่าของมนุษย์ในสภาวะการแบ่งแยกแบบคู่ตรงกันข้ามและการตีตราว่าเป็นคนชายขอบ ส่วนหนึ่งทำให้เห็นการช่วงชิงพื้นที่และการปะทะกันของชุดความคิดที่มีวาทกรรมการพัฒนาครอบงำ แต่กวีก็ยังเผยให้เห็นมนทัศน์คุณค่าของมนุษย์และสายใยบาง ๆ ระหว่างมนุษย์ที่ซุกซ่อนอยู่ในการถูกรอบงำและการถูกตีตรานั้น ด้วยการสะกิดให้ผู้อ่านเห็นมุมมองที่แตกต่าง และกรอบความคิดที่อาจแปรไปตามค่านิยมของสังคมยุคใหม่ แต่การแสวงหาคคุณค่าขั้นพื้นฐานที่มองคนด้วยความเข้าใจในความแตกต่างและเท่าเทียมก็ยังคงเป็นมนทัศน์สำคัญที่กวีสื่อสารออกมาผ่านบทประพันธ์

7.3 ความเป็นปัจเจกนิยมและการมีคิตรวมหมู่ : ความสับสนต่อการค้นหาคุณค่าของมนุษย์ที่แท้จริง

ปัจเจกนิยม (Individualism) หมายถึง แนวคิดที่บุคคลให้ความสำคัญกับเจตคติ ความรู้สึกนึกคิด และเป้าหมายของตัวเองมากกว่าเป้าหมายของกลุ่มบุคคล ความเป็นอิสระเป็นตัวของตัวเอง ต่างกับคิตรวมหมู่ (Collectivism) ที่หมายถึง แนวคิดที่บุคคลให้ความสำคัญกับความสัมพันธ์ของสมาชิกในกลุ่ม และประพฤติตนสอดคล้องกับบรรทัดฐานที่กลุ่มกำหนดไว้ รวมทั้งให้ความสำคัญกับเป้าหมายของกลุ่มมากกว่าเป้าหมายของตัวเอง และเชื่อว่าบุคคลจำเป็นต้องพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน (จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, คณะจิตวิทยา, 2559) ความเป็นปัจเจกนิยมและการมีคิตรวมหมู่เป็นวัฒนธรรมที่ส่งผลต่อพฤติกรรม ทัศนคติ และ

สังคม วัฒนธรรมแบบคตินิยมมีความสอดคล้องกับค่านิยมของวัฒนธรรมไทย และค่านิยมทางวัฒนธรรมมีความสำคัญต่อการกำหนดพฤติกรรมของบุคคลเพื่อมุ่งสู่เป้าหมายหรือส่งเสริมตนเอง (หยกฟ้า อิศรานนท์, 2561, น. 1,248) อย่างไรก็ตาม แนวคิดแบบคตินิยมที่มุ่งเน้นความกลมกลืนและการรักษาสัมพันธภาพในส่วนของบุคคลและสังคม ก็อาจทำให้เกิดค่านิยมที่ไม่พึงประสงค์ แต่ก็ยังดำรงอยู่ได้เพราะคนในองค์กรคิดถึงผลประโยชน์ขององค์กรเป็นหลัก เช่น เกิดการหลงตนเองและเกิดการยกย่องว่าสิ่งที่ตนทำเป็นสิ่งที่ดี มีคุณค่า และเป็น การช่วยเหลือสังคมให้ดีขึ้น พฤติกรรมแบบหลงตนเองยังทำให้เกิดความถ่วงในความก้าวหน้า แต่กลับได้รับการยอมรับจากคนในองค์กร ถ้าหากยังไม่มีผลเสียหายต่อองค์กรอย่างรุนแรง (ชิตพล สุวรรณณี, 2560, น. 86)

เห็นได้ว่าคตินิยม แม้จะมีข้อดีที่มุ่งให้ทุกคนทำเพื่อองค์กรมากกว่าความรู้สึกรหรือความต้องการส่วนตน แต่บางครั้งก็ทำให้เกิดปัญหาและยิ่งผลักดันให้เกิดการยอมรับความไม่เป็นธรรม และสร้างความเหลื่อมล้ำในสังคมอย่างแนบเนียน ดังบท "พรสวรรค์ว่าไรดี : สำลัความสำเร็จ" ของปาลิตา ผลประดับเพ็ชร์ ใน *จนกว่าโลกจะโอบกอดเราเอาไว้* ได้กล่าวถึงวัฒนธรรมที่อาจกล่าวได้ว่าเป็นคตินิยมของสังคม ที่สร้างวาทกรรมเด็กเก่งเด็กดีขึ้นมา โดยไม่คิดว่า ยิ่งทำให้เกิดความเหลื่อมล้ำ และยิ่งทำให้รัฐบิดเบือนความรับผิดชอบในการจัดปัญหาความเหลื่อมล้ำ และสร้างสวัสดิภาพที่ดีให้กับทุกคนในสังคม โดยเฉพาะเด็ก ๆ

สำเร็จสมใจวาไรตี้	รายการนำดีมีคุณค่า
ท่านผู้ชมก็ปลื้มปลาบซันน้ำตา	แบกแต่บุญเต็มบ่าจนบ่าทรุด
อืมเอมหัวใจวาไรตี้	ได้ช่วยเด็ก 'เก่ง' 'ดี' เด็กบริสุทธิ์
เด็ก 'ดี' สังคม 'ดี' สังคมพุทธ	โอ้! บ้านเมืองจะเรืองรุ่งจน์ ด้วยมือเรา
คอนเทนต์สู้ชีวิตผลิตซ้ำ	หล่อเลี้ยงความเหลื่อมล้ำในเรื่องเล่า
คัดเลือกตัวละครยังอ่อนเยาว์	ถ้ายังสู้ยั้งเศร้ายิ่งเร้าใจ
สำเร็จจริงหว่า วาไรตี้	ทำหน้าที่แทนรัฐที่หลับใหล
ช่วยรัฐลอยตัวบนหัวใคร	ช่วยกันเลี้ยงไขความแค้นแค้น
สำเร็จแล้ว ผลักใคร่ไปสุดขอบ	ถูกบีบดในระบอบกระง่อนกระแง่น
ที่เจ็บจนเพราะ 'ผลกรรม' อย่าล้ำแดน	จนอบน้อมในอ้อมแขนของนายทุน
สำเร็จยิ่งใหญ่วาไรตี้	บนเวที - การแสดงแสนอบอุ่น
แต่ฐานรากเวทีลี ลูพูน	เอาเศษบุญโปะไว้ไปฟางฟาง.

(ปาลิตา ผลประดับเพ็ชร์, 2565, น. 78-79)

กวีกล่าวถึงรายการวาทะที่บางประเภทที่นำเด็กมาเรียกคะแนนสงสาร รายการใดที่มีเด็กสร้างอารมณ์สะเทือนใจก็ยิ่งได้รับความนิยมจากผู้ชม เป็นรายการนำดีที่ทำให้คนดูได้ร่วมทำบุญสนับสนุนเด็ก ๆ ที่ต่อไปจะต้องไปเป็นอนาคตของชาติ และซาบซึ้งใจกับความเก่งและความดีของเด็กเหล่านั้นที่สู้ชีวิตในรายการ รายการประเภทนี้ทำให้ผู้ชมคล้อยตามว่า บ้านเมืองจะเจริญรุ่งเรืองได้ด้วยฝีมือของเยาวชนที่ทั้งเก่งและดี ซึ่งเป็นการผลิตซ้ำของวาทกรรมเด็กเก่งและดี โดยไม่ได้มองว่าเป็นการแก้ปัญหาของรัฐ ที่จะสนับสนุนให้เด็กมีคุณค่าในตัวเองได้โดยไม่ต้องออกรายการโชว์ และในทัศนะของกวียิ่งทำให้เห็นความเหลื่อมล้ำผ่านเรื่องเล่าเด็กที่ไม่ได้ออกรายการไม่เป็นที่น่าสนใจ และรายการได้ “ทำหน้าที่แทนรัฐที่หลับใหล” ทำให้รัฐ “ลอยตัว” เหนือปัญหา รวมทั้งผลิตซ้ำวาทกรรมที่ว่าชีวิตที่ต้องเผชิญกับความเจ็บและจนก็เพราะผลกระทบที่ตามมา มิใช่เพราะความเหลื่อมล้ำที่เกิดจากระบบทุนนิยม มโนทัศน์เช่นนี้ทำให้ผู้ที่ได้รับผลกระทบเกิดความรู้สึกจำยอม และไร้ข้อโต้แย้ง อีกทั้งคนในสังคมยังมีคตินิยมว่ารายการเช่นนี้เป็นรายการนำดี ทั้งที่เด็ก ๆ ควรได้โอกาสอย่างเท่าเทียมกัน

การที่สังคมถูกครอบงำด้วยวาทกรรมการพัฒนา มีส่วนทำให้เกิดมโนทัศน์คตินิยมที่ว่าความเป็นอยู่ที่ดีต้องอยู่ในที่ที่เจริญเช่นเมืองใหญ่ เพราะจะมีโอกาสในการใช้ชีวิตและหาเงินมาจับจ่ายใช้สอยในการบริโภค ผู้คนบางส่วนจึงอพยพจากถิ่นฐานเดิมในชนบทเข้ามาทำงานในเมืองใหญ่ อังคาร จันทาทิพย์ ได้กล่าวไว้ในบทกวีขนาดยาว “ข้างแรม : รอยราตรีบนดวงหน้าอดีต” ตอนที่สี่ บนดวงหน้าอดีต ใน *วิมานลงแดง* ว่า

ไต่ยีน ไต่เห็นแล้วทั่วแถวนี้	เมื่อหลายปีเคลื่อนกล่นคนแปลกหน้า
ทยอยเอย ทยอยอพยพมา	จากทุกทิศไหลบ่ามาทำงาน
กระจายสู่โรงงาน สุรั้นซ่อม	ก่อสร้างพร้อมพร้อมจนพุกพล่าน
สะพรั่งดอกเห็องแรงขึ้นแข่งบาน	บ่าเรอเมืองนิรพานไปพันแล้ว...
บ่าเรอตรอกทุกตรอก ทุกซอกซอ	ให้พันเงาความเหงาหงอยเป็นทิวแถว
ตุ้กระจก นางเมือง นางไม้ ไม่มีแว	ว่าหม่นมัวจะแผ้วมาแผ้วพาน
เมืองแจกจ่ายความสุขไปทุกตรอก	แผ้วความเศร้าไปเย้าหยอกทุกหย่อมย่าน
บ่าเรอฝันแล้วฉีกฝันอันตรธาน	สวรรค์แห่งแรงบันดาลใจมันัก
[...]	
“ชีวิตเหมือนขยะล่องคลองน้ำเน่า”	จากวงเหล้า ร้านของข้าราชการทั่ว
“ปิดโรงงาน ปลดคนงาน” ลั่นระรัว	(“อนาคตมืดสลัว ไม่ปลดระวาง”)
ไต่เห็น ไต่ยีนแล้วทั่วแถวนี้	กรรมกรไม่มีงานก่อสร้าง
โรงงานหลายโรงกำลังร้าง	ทุกซบหนทาง ใครบ้างใคร?
ไต่ยีน ไต่เห็นแล้วทั่วแถวนี้	ทุกซซั้วนาตาปี ไม่แปลกใหม่
เบี่ยล้งเอยทยอยอพยพไป	เช่นเคยไหลหลังอพยพมา...
	(อังคาร จันทาทิพย์, 2544, น. 79-81)

กวีใช้คำว่า “อพยพ” ในวรรคที่ว่า “ทยอยเอย ทยอยอพยพมา จากทุกทิศไหลปามาทำงาน” เพื่อแสดงให้เห็นกลุ่มคนที่ย้ายถิ่นฐานจากที่เดิมไปสู่ที่ใหม่ ในที่นี้คือกลุ่มคนที่มีจำนวนมากที่ทยอยเข้ามาทำงานในเมืองหลวง ตามคติรวมหมู่ที่ครอบงำสังคมว่าชีวิตที่ดีคือชีวิตที่พรั่งพร้อมไปด้วยความสะดวกสบายและมีกำลังซื้อในการบริโภค ผู้ที่อพยพมาคือแรงงานจากภาคเกษตรกรรมแต่ต้องเปลี่ยนมาเป็นแรงงานในภาคอุตสาหกรรม และเม็ดเงินที่หลังไหลจากหยาดเหงื่อของแรงงานก็ได้ “บำเรอเมือง...” ไปด้วย แต่สิ่งที่เมืองไม่ได้บอกผู้อพยพที่เข้ามาด้วยความหวังและความฝันนั้นก็คือบางครั้งสิ่งที่วาดหวังและฝันไว้เป็นเพียงมายาคติ และผู้ที่ต้องแบกรับความเสี่ยงและความทุกข์เหล่านั้นก็คือเหล่าผู้คนที่อยู่ในเมือง ผู้คนจำนวนหนึ่งมาจากชนบทก็ต้องอพยพกลับไปยังถิ่นฐานเดิมด้วยความทุกข์ที่เมืองมอบให้อย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้

วัฒนธรรมปัจเจกนิยมและคติรวมหมู่เป็นส่วนหนึ่งในการกำหนดมโนทัศน์ของคนในสังคม ทั้งยังทำให้เกิดความสับสนทางคุณค่าหรือหลงไปกับมายาคติเหล่านั้นอย่างไม่รู้ตัว โดยปัจเจกนิยมมองตนเองเป็นศูนย์กลาง ทำให้เกิดภาวะตัวใครตัวมัน และเฉยชาต่อเพื่อนมนุษย์ ส่วนคติรวมหมู่ที่เกี่ยวกับวาทกรรมการพัฒนาที่ยังขบขันให้เห็นความมีอิทธิพลและอำนาจของวาทกรรมที่ส่งผลต่อกรอบแนวคิด วิธีการสร้างหรือผลิตความหมายถึงการนิยามว่าชีวิตที่ดีต้องประกอบด้วยสิ่งใด และต้องทำอะไร ซึ่งบางครั้งก็หลุดจากกรอบของคุณค่าพื้นฐานที่ควรยึดถือ และอาจสร้างความสุขได้อย่างเรียบง่าย

7.4 การตั้งคำถามต่อพุทธศาสนาซึ่งเป็นสถาบันหลักของไทย : การสร้างมโนสำนึกคุณค่าของมนุษย์

หน้าที่หลักของศาสนาเป็นการบำบัดทุกข์และสร้างความสุขทางจิตวิญญาณ แต่ในปัจจุบันความสุขของผู้คนขึ้นอยู่กับวัตถุและเงินทอง มากกว่าการหาความสุขทางใจด้วยการยึดหลักธรรมคำสั่งสอน ดังเช่นชาวพุทธบางส่วนให้ความสำคัญและให้ความสนใจกับมูลค่าของพระเครื่อง หรือเครื่องรางของขลังชนิดต่าง ๆ มากกว่าคำสอนของพระพุทธเจ้า แม้แต่พระสงฆ์ที่ควรเป็นผู้นำทางจิตวิญญาณของชาวพุทธและเป็นหนึ่งในพุทธบริษัทก็ยังเข้าไม่ถึงพุทธธรรมดังบท “ณ มหกรรมประกวดพระเครื่อง” ของโชคชัย บัณฑิต’ ใน *ฝูงนกเหนือวิหาร* ที่ว่า

พระสงฆ์ส่องพระเพ่งตะกรุด	พระพุทธรูปสุดสำห้สั่งสอนสงฆ์
ผ่านถ้อยพระธรรมเจตจำนง	ซึ่งยังอยู่ยงอยู่คงทน
ผู้ใดเห็นธรรมอันล้ำค่า	ย่อมเห็นศาสดาปรากฏผล
เห็นทิพย์แห่งธรรมน้อมนำตน	สูงส่งมงคลเห็นตนเอง
เห็นทางสร้างโลกเห็นโลกแท้	เพียงแลเห็นธรรมผ่านคำเปล่ง
อนิจจังทุกขังกลับวังเวง	พระสงฆ์คงเพ่งส่องพระท่า
พระสงฆ์คงเพ่งส่องพระเครื่อง	จิ๋วเหลือองเหลือองเรื่องน่าชา
พระมีชีวิตติดบ่วงกรรม	รอคอยถ้อยคำชี้้นำเขียน!

(โชคชัย บัณฑิต’, 2564, น. 57)

กวีกล่าวเสียดสีพระสงฆ์ที่ควรมีบทบาทเป็นผู้นำในการสร้างความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับพุทธธรรมให้แก่พุทธศาสนิกชน แต่กลับทำในสิ่งที่ตรงกันข้าม พระสงฆ์ในบทกวีมีความสนใจตะกรุดและพระเครื่อง ทั้ง ๆ ที่ตะกรุดเป็นเพียงเครื่องรางของขลังที่ผูกติดกับความเชื่อทางไสยศาสตร์ ส่วนพระเครื่องถูกลดสถานะให้เป็นเพียงเครื่องรางของขลังเช่นเดียวกับตะกรุด ทั้งที่พระเครื่องเป็นวัตถุธรรมเพื่อให้ระลึกถึงพระพุทธรูป และพระสงฆ์มีบทบาทโดยตรงในการเผยแผ่พระธรรม แต่พระสงฆ์ในบทกวีกลับทำชีวิตให้ “ติดบ่วงกรรม” หลงใหลในสิ่งที่เป็นเพียงเปลือกนอกและไม่ได้มองว่าพระเครื่องเป็นตัวแทนของพระพุทธรูป ที่น่าสลดใจยิ่งกว่าก็คือพระสงฆ์ในบทกวีถึงขั้นรอฟังคำแนะนำจากเซียนพระที่เป็นฆราวาส

วัฒนธรรมบริโภคนิยมนอกจากครอบงำพุทธศาสนาให้มีสภาพกลายเป็นพุทธพาณิชย์ เหล่าพระสงฆ์หรือแม้กระทั่งเจ้าอาวาสก็ตกอยู่ในวังวนบริโภคนิยมได้ ดังในบท “ล้วง” ของศิวกานท์ ปทุมสูติ ใน *ข้าวเม่ารางไฟ* ว่า

[...]

ศา- ลาเจียบขณะอดีตใจ	ชาย คนหนึ่งซึ่งเขาเป็นไป
ไป ซึ่งใครไม่เคยสนใจ	ไป ที่ใครมากกว่าบ้าไป
แต่ วันนี้ขาลุกขึ้นใน	ศา- ลาบุญแบะแบะเสียงไป
ทำ ทำล้วงกระเป่า - เข้าใจ	ซี ไปทางกุฎีหลังใหม่
พลัน แบะแบะโหวกเหวกวิ่งไป	คน หลายคนแตกตื่นตามไป
พระ บางรูปก็ลุกตามไป	เจ้า ไปถึงกุฎีหลังใหม่
แบะ แบะวิ่งเข้าไปข้างใน	หยิบ ล้วงยามสมภารใบใหญ่
เท บนอาสนะพระมใหม่	เงิน เป็นมัด...เงินมาจากไหน
นั่ง บนตั่งฝักมูกงาไม้	เปิด ที่วีริโมตจ่อใหม่
เปิด ตู้นั้นหยิบนมหยิบไข่...	เขา ทำทำอ้ายบ้าอ้ายไป
ไป บ้าวิปริตอะไรไป	ใคร ไม่ทันจะทานทัดได้
ไป แบะแบะวิ่งไปโบสถ์ใหม่	โบสถ์ ซ่อฟ้าโบระกาเรียมไร
พรวด เข้าโบสถ์ทุบตู้เงินไหล	นั่ง หน้าพระประธานองค์ใหญ่
แล้ว เขาก็ก้มหน้าร้องไห้...	

[...]

(ศิวกานท์ ปทุมสูติ, 2548, น. 101-102)

กวีวิพากษ์วิจารณ์พฤติกรรมของพระสงฆ์ที่ยึดมั่นในวิถีบริโภคนิยม และอาศัยแรงศรัทธาของชาวบ้านที่มีต่อพระพุทธรูปหาประโยชน์ใส่ตัว เงินที่ชาวบ้านบริจาคให้วัดด้วยความศรัทธาทั้งในศาสนาและตัวเจ้าอาวาสส่วนหนึ่งถูกแปรเป็นสินทรัพย์ และเครื่อง

อุปโภคบริโภคให้แก่เจ้าอาวาส และเงินส่วนหนึ่งเอาไปสร้างความโอ่อ่าหรูหราให้กับวัด นอกจากนี้ยังมีตู้บริจาคที่ข้างในก็เต็มไปด้วยเงินบริจาคมากมาย ชายใบเป็นเพียงผู้เดียวที่เห็นพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสมของเจ้าอาวาส ในที่นี้พฤติกรรมของเจ้าอาวาสจึงไม่ต่างไปจากนักล้วงหรือมิฉฉาชีพที่ใช้ความศรัทธาในศาสนาของชาวบ้านมาสร้างความฟุ้งเฟ้อ และใช้ความน่าเชื่อถือในสถานะและบทบาทของตนมาหลอกลวงชาวบ้านให้ทำบุญเพื่อปรนเปรอตนเอง มิได้เป็นการบำรุงพระพุทธศาสนาที่แท้จริง

ความศรัทธาและเข้าถึงหลักธรรมคำสอน จนชาวพุทธนำมาปรับใช้ให้ชีวิตพบกับวิถีของความสุจริตที่แท้จริงได้เป็นเพียงเรื่องราวในอดีต วิสุทธิ์ ชาวเนียม ได้กล่าวถึงวิถีชาวพุทธที่เปลี่ยนไปจากอดีต เนื่องจากความหลงผิดและมัวเมาในสิ่งที่เรียกได้ว่าเป็นความสุขทางโลกียะดัง “วันนี้ของวันนั้น” ใน *พลัดหลงไปในห้วงเวลาของนักมายากล* ว่า

วันนี้ของวันโน้น โพนอดีต	พุทธองค์คงประณีตพระบาทย่า
เวฟวัน แคว้นเขตเกษตรกรรม	ยื่นดวงธรรม ปลดเหล่าปวงเวไนย
วันนี้ของกาลนั้นพระจันทร์จำ	ดวงเดียวกับจันทร์ทอฟ้าข้ามสมย
วันนั้นของวันนี้ก็ดวงใจ	อัมเอมละอองไออัศจรรย์
วันนี้ของวันนี้วิถีพุทธ	เราสร้างความเชื่ออีกซุด บักหมุดมัน
เราก่อบุญกฐินพุ่มกลางกลุ่มคว้น	วาดสวรรค์จากจำนวนทานส่วนบุญ
เราฉาบฉวยฉกชิงสิ่งเจิดจ้า	เชิญภิกษุสันดานกามาร่วมหุ่น
ขณะห้วงดวงใจยิ่งไหม้พรุณ	กลายเป็นฝุ่นเบือนองค์พระปฏิมา
ยิ่งข้ามย่างทางลัดยิ่งพลัดหลง	เราพบเห็นพุทธองค์อยู่ตรงหน้า
แต่ดูเหมือนอยู่อีกจุดไกลสุดฟ้า	วันนี้ของคุณค่า... ฟ้าหนาวดำ
วันนี้ของวันโน้นโพนอดีต	พุทธองค์คงประณีตพระบาทย่า
วันนี้ของวันนี้-สัตว์มีกรรม	เคว้งคว้างคว่ากลางนทีสีทันดร.

(วิสุทธิ์ ชาวเนียม, 2559, น. 191-192)

กวีกล่าวเปรียบเทียบวิถีชาวพุทธในอดีตกับปัจจุบัน โดยยกเรื่องทีพระพุทธรูปเจ้าเสด็จไปเผยแผ่พระธรรมในเขตต่าง ๆ เพื่อโปรดเวไนยสัตว์ให้หลุดพ้นจากกิเลส ก่อนจะตัดกลับมาที่ปัจจุบันที่ชาวพุทธมีวิถีและความเชื่อความศรัทธาที่แตกต่างไปจากอดีต กวีใช้ฉากดวงจันทร์ที่เคยทอแสงจำในอดีตในตอนทีพระพุทธรูปเจ้าจาริกไปในที่ต่าง ๆ เพื่อแสดงธรรม เป็นดวงจันทร์ดวงเดียวกันกับในปัจจุบัน แต่จิตใจของผู้คนในปัจจุบันกลับไม่ได้สว่างตั้งแสงจันทร์ที่รู้ซึ่งในรสพระธรรม จิตใจของชาวพุทธในปัจจุบันเต็มไปด้วยความหม่นมัว เต็มไปด้วยกิเลส และมีความเชื่อผิด ๆ ว่าการทำบุญทำทานจะช่วยให้ตนไปสวรรค์ โดยมีได้เข้าใจว่าการทำบุญที่แท้จริง

เป็นการสละ และต้องให้ด้วยใจที่บริสุทธิ์ไม่หวังสิ่งตอบแทนใด ๆ อีกทั้งพระสงฆ์บางจำพวกก็เป็น “ภิกษุสันดานกา” ใช้ผ้าเหลืองแสวงหาผลประโยชน์ก็เป็นอีกสาเหตุหนึ่งที่ทำให้พุทธศาสนามีหมอง สภาพของชาวพุทธในปัจจุบันจึงไม่ต่างกับ “สัตว์มีกรรม” และสุดท้ายก็ต้องจมลงในมหานทีสีทันดรที่เปรียบดั่งห้วงกิลเลสใหญ่และยากที่จะหลุดพ้น หากยังไม่พัฒนาตนด้วยพุทธธรรม

สถาบันหลักของไทยเช่นสถาบันพุทธศาสนา กลายเป็นสถาบันที่ถูกกระแสบริโภคนิยมเข้าครอบงำ กลายเป็นพุทธพาณิชย์และเน้นความมั่งคั่งร่ำรวย ซึ่งเป็นความสุขที่ฉาบฉวย และเป็นการเพิ่มพูนกิเลส ผลที่ตามมาคือ ชาวพุทธยิ่งห่างไกลจากพระธรรมคำสั่งสอน และไม่เห็นประโยชน์ของหลักธรรม เนื่องจากไม่เข้าใจและคิดว่าไม่สามารถตอบสนองความต้องการในการดับทุกข์ได้ รวมทั้งพระสงฆ์บางรูปก็ไม่ได้ปฏิบัติหน้าที่ของสงฆ์ การสร้างมโนสำนึกในคุณค่าของมนุษย์ด้วยการใช้หลักพุทธธรรมจึงเป็นสิ่งที่ถูกละเลย แต่การชี้ให้เห็นปัญหาของกวีก็นับว่าเป็นการกระตุ้นให้เกิดมโนสำนึก แม้จะเพียงเล็กน้อยแต่ก็ยังเชื่อมั่นได้ว่ามนุษย์มีความสามารถในการพัฒนาศักยภาพของตนเองได้ด้วยปัญญา และนำปัญญามาพิจารณาคุณค่าที่ควรยึดถือ

สรุปได้ว่า บริบททางสังคมและวัฒนธรรมในยุคโลกาภิวัตน์ล้วนเป็นวัตถุดิบอย่างหนึ่งของการสร้างงานประพันธ์ และทำให้เห็นว่ากวี กวีนิพนธ์ และผู้รับ ล้วนมีปฏิสัมพันธ์ต่อกัน นอกจากนี้ยังทำให้เห็นภารกิจและพันธกิจทางจิตวิญญาณของกวี คือการสร้างสรรคกวีนิพนธ์เพื่อกล่อมเกลาจิตวิญญาณของผู้คนร่วมสมัย หนึ่งในกรกล่อมเกลานั้นคือการสื่อให้เห็นมโนทัศน์คุณค่าของมนุษย์ที่ยังปรากฏอยู่ แม้ว่ากระแสของโลกาภิวัตน์จะรุนแรงและเชี่ยวกรากเพียงใด แต่กวีก็ยังคงคาดหวังว่ากวีนิพนธ์ยังมีส่วนช่วยให้ผู้รับครุ่นคิด เกิดจินตนาการเพื่อหาทั้งความรู้และความหมายของชีวิต หรือตั้งคำถามต่อแนวทางในการใช้ชีวิตให้มีคุณภาพและคุณภาพในยุคสมัยที่เต็มไปด้วยความผันผวนเปลี่ยนแปลง และรำลึกถึงความดั่งงามแต่เก่าก่อนที่เคยเป็นรากคำจูนสังคมไทยให้คงอยู่ สิ่งเหล่านี้การสื่อให้เห็นมโนทัศน์คุณค่าของมนุษย์ที่ในปัจจุบันอาจถูกหลงลืม ลบเลือน หรือละเลยไป โดยคนในสังคมมองไม่เห็นหรือมองข้ามจนไม่สามารถนำมาใช้ให้เกิดประโยชน์และผนวกกับการแสวงหาหนทางในการใช้ชีวิตอย่างผาสุกได้

8. สรุปและอภิปรายผล

8.1 สรุปผล

การสื่อมโนทัศน์คุณค่าของมนุษย์ในท่ามกลางสังคมยุคโลกาภิวัตน์ เป็นการย้าให้ผู้รับเห็นและเข้าใจว่าคุณค่าของมนุษย์ที่ดูเหมือนจับต้องไม่ได้และเลือนราง แท้จริงแล้วยังปรากฏอยู่ท่ามกลางความสำนึกของกวี แม้ว่าบางครั้งกวีจะไม่ได้ชี้ทางออก แต่ก็ทำให้เห็นสภาพปัญหาในยุคสมัยใหม่ที่มีความซับซ้อน ส่วนหนึ่งไม่อาจปฏิเสธได้ว่าเกิดจากการพัฒนาประเทศที่

ผิดทิศทาง และสร้างมโนคติที่ยึดถือวัตถุเป็นหลัก ส่วนการพัฒนาทางด้านจิตใจถูกละเลย รัฐเน้นเพียงการเติบโตทางเศรษฐกิจเป็นตัวชี้วัดความเจริญ ทำให้วัฒนธรรมบริโภคนิยมและวัตถุนิยมเข้ามาครอบงำวิถีชีวิตของผู้คน นอกจากนี้ การพัฒนาที่ผ่านมา ยังเป็นการพัฒนาที่ไม่ให้ความสำคัญกับรากเหง้าและภูมิปัญญาดั้งเดิม ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้เกิดความเป็นอื่น และเกิดความคิดแบบขั้วตรงข้าม เพราะเป็นการพัฒนาที่มองข้ามความแตกต่างทั้งทางด้านเอกลักษณ์และอัตลักษณ์ของแต่ละกลุ่มชน ผู้ที่มีความแตกต่างจากกลุ่มคนส่วนใหญ่ถูกผลักให้กลายเป็นคนชายขอบได้ง่าย การถูกผลักให้กลายเป็นคนชายขอบหรือการถูกตีตรา ก็ยังทำให้เกิดการต่อต้านและความแปลกแยก สร้างอคติจนถึงขั้นกลายเป็นเงื่อนไขในการทำร้ายผู้อื่น อีกทั้งการพัฒนาที่ผ่านมาที่เน้นความเจริญและความทันสมัยเพียงอย่างเดียวโดยขาดวิจรณาญาณ และไม่สนใจความแตกต่างทั้งทางกายภาพและทางความคิด รวมทั้งการด้อยค่าภูมิปัญญาดั้งเดิม ยิ่งเน้นย้ำให้สังคมไทยตกอยู่ในแนวคิดกับดักขั้วตรงข้าม มโนคติในเรื่องความแตกต่างจนทำให้เกิดความเหลื่อมล้ำอย่างต่อเนื่องเป็นระยะเวลายาวนานจนถึงปัจจุบัน

การกลับมาทบทวนและพิจารณาสิ่งที่เคยยึดถือ ซึ่งส่วนหนึ่งเป็นเพียงมายาคติ และหันมาสนใจสิ่งที่เป็คุณค่าดั้งเดิมมากขึ้นอย่างจริงจัง อาจทำให้พบทางรอดทางหนึ่งท่ามกลางวิกฤตการณ์ที่ส่งผลกระทบต่อตนเอง ผู้อื่น และสังคม ดังที่ผู้วิจัยพบการส่อมโนทัศน์เรื่องคุณค่าของมนุษย์คือ 1) คุณค่าของการใช้ชีวิตแบบทวนกระแสโลกาภิวัตน์ 2) การแสวงหาคคุณค่าของมนุษย์ในสภาวะการแบ่งแยกแบบคู่ตรงกันข้ามและคนชายขอบ 3) ความเป็นปัจเจกนิยมและการมีคิตรวมหมู่ : ความสับสนุนต่อการค้นหาคุณค่าของมนุษย์ที่แท้จริง และ 4) การตั้งคำถามต่อพุทธศาสนาซึ่งเป็นสถาบันหลักของไทย : การสร้างมโนสำนึกคุณค่าของมนุษย์มโนทัศน์เหล่านี้ที่กวีนำเสนอผ่านกวีนิพนธ์ไทยร่วมสมัย ส่วนหนึ่งเพื่อหวังว่าจะเป็นทางเลือกทางหนึ่งที่จะนำพาสังคมให้น่าอยู่ยิ่งขึ้น และบทกวีที่เป็นข้อมูลส่วนหนึ่งได้ฉายให้เห็นความซับซ้อนทางความคิดของบุคคลที่สัมพันธ์กับความสับสนุนทางคุณค่าและบางครั้งอยู่ในสภาวะที่ถูกบีบคั้นให้ต้องเลือกและยอมรับกับความเสี่ยง แม้ไม่อาจหลีกเลี่ยงสังคมนิยมและบริโภคนิยมได้ แต่ผู้เลือกก็เลือกด้วยใจที่มั่นคง และเชื่อมั่นในการเลือกของตนเอง เพื่อดำรงศักดิ์ศรีของมนุษย์ และรักษาความดีงามท่ามกลางความตกต่ำทางจิตวิญญาณและความสันคลอนทางอุดมคติ

8.2 อภิปรายผล

การสร้างงานกวีนิพนธ์ของกวีไทยท่ามกลางความเปลี่ยนแปลงของยุคสมัย โดยเฉพาะกวีนิพนธ์ที่ไม่ได้ตอบโจทยความต้องการของผู้อ่านในสังคมไทย เพราะในปัจจุบันผู้คนนิยมเสพสื่อที่สามารถเสพได้อย่างรวดเร็ว และไม่ซับซ้อน แต่คุณภาพของการสร้างงานของกวีร่วมสมัยที่คัดเลือกรวมก็ไม่ได้ด้อยลงไป กวียังคงตั้งใจปฏิบัติภารกิจสร้างกวีนิพนธ์เพื่อจรรโลงสังคม พร้อมทั้งยกระดับจิตใจและจิตวิญญาณของมนุษย์ พันธกิจของกวีจึงเกี่ยวข้องกับ

และเชื่อมโยงกับการสร้างสรรค์ เพื่อให้บทกวีสื่อสารถึงคุณค่าทั้งคุณค่าทางปัญญาและคุณค่าทางสุนทรียะ กวีนิพนธ์ไทยร่วมสมัยจึงยังสื่อสารพลังทางปัญญาได้อย่างเข้มข้น มโนทัศน์เรื่องการทวนกระแสโลกาภิวัตน์ โดยให้ความสำคัญกับการกลับไปหาคุณค่าในชีวิตดั้งเดิมที่ไม่ฟุ้งเฟ้อฟุ้งเพื่อ ความสุขที่แท้จริงสร้างขึ้นได้ด้วยความพอใจและพอใจเพียงในสิ่งที่ตนมีอยู่ และให้ความสำคัญกับการรับรู้และการขัดเกลาจิตใจของมนุษย์ เป็นมโนทัศน์เช่นนี้ปรากฏตั้งแต่ช่วงหลายทศวรรษก่อน ดังที่ดวงมน จิตรจำนงค์ (2543) ได้เคยวิเคราะห์ไว้ใน “แนวคิดสำคัญของกวีนิพนธ์ไทยในยุคโลกาภิวัตน์” ที่กวีมีแนวคิดเรื่องคุณค่าของธรรมชาติและ การรับรู้ของมนุษย์ คุณค่าของวัฒนธรรมและคุณธรรม และสำนักทางสังคมและคุณค่าของความเป็นมนุษย์ แนวคิดเหล่านี้ถูกเน้นย้ำให้เห็นความสำคัญจนกลายเป็นแนวโน้มของการสร้างกวีนิพนธ์ นิตยา แก้วคัลณา (2548) ได้วิเคราะห์แนวโน้มของกวีนิพนธ์ไทยร่วมสมัยในขณะนั้น และพบประเด็นการนำเสนอแนวคิดหลัก 6 แนวคิด คือ แนวคิดด้านความรัก แนวคิดด้านจริยธรรมและความสัมพันธ์ระหว่างมวลมนุษย์ แนวคิดเชิงทัศนวิจารณ์เหตุการณ์ทางสังคมและการเมือง แนวคิดด้านสัมพันธ์ภาพระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ แนวคิดด้านการแสวงหาอัตลักษณ์ และแนวคิดเชิงปรัชญาตามหลักพุทธศาสนา

กล่าวได้ว่า แนวโน้มของกวีนิพนธ์ไทยร่วมสมัยยังสื่อถึงคุณค่าของมนุษย์ โดยการแสดงให้เห็นว่าท่ามกลางความผันผวนและความสับสนในเรื่องคุณค่ายังปรากฏคุณค่าของมนุษย์ แต่บางครั้งปรากฏภายใต้ความซับซ้อนที่ยากจะชี้ชัดให้เห็น ดังนั้นการแสวงหาและการให้ความสำคัญกับคุณค่าที่อาจซ่อนเร้นเป็นสิ่งที่กวีจะต้องเผยออกมา และยังสื่อให้เห็นว่ากวียังทำพันธกิจที่มีต่อสังคมอย่างต่อเนื่องคือ การชี้ให้เห็นปัญหาที่เกิดขึ้นจากการพัฒนาที่ผิดทิศทาง รวมถึงการบอกถึงสาเหตุและหาทางออกไปพร้อมกัน แต่บทกวีเน้นการสื่อสารด้วยภาษาที่เรียบง่าย และให้ความสำคัญกับสิ่งสามัญธรรมดามากยิ่งขึ้น พิเชฐ แสงทอง (2558) ได้กล่าวถึงในการวิเคราะห์กวีนิพนธ์ที่ได้รับรางวัลเซเวนบู้คเวิลด์ ความเปลี่ยนแปลงหลังเกิดภาวะเศรษฐกิจฟองสบู่แตก บทกวีก็มุ่งไปที่การค้นหาความหมายในสิ่งสามัญที่เคยถูกมองข้ามพร้อมกับสถานภาพของกวีที่ถูกกลดทอนให้เป็นบุคคลธรรมดา และแสวงหาปรัชญาชีวิตจากปรากฏการณ์ทางสังคม

อย่างไรก็ตาม เมื่อสังคมทวีความซับซ้อนขึ้น มโนทัศน์ของกวีที่ยังแข็งแกร่งก็ยังเป็นมโนทัศน์การเชื่อมั่นในศักยภาพและศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์ ถึงแม้สังคมไทยเป็นสังคมที่มีทั้งความขัดแย้ง ความเหลื่อมล้ำ และความสับสนในคุณค่า อีกทั้งการพัฒนาที่เน้นแต่ความเจริญทางเศรษฐกิจและวัตถุ เน้นความทันสมัย จนละเลยคุณค่าด้านอื่น แต่กวีร่วมสมัยได้เน้นจุดยืนให้คนในสังคมหวนกลับมาครุ่นคิดด้วยการสร้างผลงานที่กระทบอารมณ์ เช่นเดียวกับที่นิตยา แก้วคัลณา (2559) วิเคราะห์ใน “สำนักทางสังคมในกวีนิพนธ์ไทยในกระแสโลกสมัยใหม่” โดยมีประเด็นกล่าวถึงการสร้างมูลค่าทางเศรษฐกิจกับการละเลยคุณค่า

ทางสังคมวัฒนธรรม การรักษาและกอบกู้คุณค่าทางจิตวิญญาณให้คงอยู่ท่ามกลางความผันผวนในกระแสบริโภคนิยม และมนโสนานิกของกวีต่อความขัดแย้งในสังคมไทยร่วมสมัย โดยกวีได้เสนอแนะให้ใช้หลักพุทธธรรมในการดำเนินชีวิตท่ามกลางสังคมที่เต็มไปด้วยความสับสนวุ่นวาย

นอกจากนี้ สังคมที่มีความซับซ้อนได้เกิดสภาวะการแบ่งแยกแบบคู่ตรงกันข้ามและคนชายขอบ ซึ่งยิ่งขับเน้นให้เห็นความเหลื่อมล้ำอันเป็นปัญหาความรุนแรงเชิงโครงสร้าง สังคมไทยยังมีความเป็นปัจเจกนิยมและการมีคตินิยมที่มีทั้งข้อดีและข้อเสีย ซึ่งมีผลกระทบต่อการสร้างค่านิยมของคนในสังคม และการตั้งคำถามต่อพระพุทธศาสนาซึ่งเป็นสถาบันหลักของไทย เนื่องจากกวีมองว่าทั้งชาวพุทธและพระสงฆ์ไม่ได้ใช้หลักคำสอนทางศาสนาในการช่วยให้พ้นทุกข์ แต่บิดเบือนให้ยึดติดกับความสุขทางโลก โดยใช้ความศรัทธาและความหลงผิดมอมเมาให้หลงใหลในวัฒนธรรมบริโภคนิยมตามแนวทางของพุทธพาณิชย์ที่ห่างไกลจากพุทธธรรม ความผันผวนและความขัดแย้งทางสังคมทำให้ผู้คนเกิดความสับสนและไม่มั่นใจในสิ่งที่เป็นคุณค่าที่แท้จริง เพราะเห็นว่าคุณค่าบางประการไม่อาจตอบสนองความต้องการในชีวิตได้ และไม่ได้เห็นผลที่เป็นรูปธรรมอย่างชัดเจน ตามค่านิยมส่วนใหญ่ที่ชอบสิ่งสำเร็จรูปและไม่ซับซ้อน แต่กวีร่วมสมัยก็ยังร่วมกันสื่อสารมโนทัศน์ที่เห็นว่าเป็นคุณค่าที่ควรยึดถือ และแสดงแนวคิดที่ต่อต้านทั้งระบบทุนนิยม บริโภคนิยม และวัตถุนิยม

การต่อต้านระบบเช่นนี้อาจอนุมานไปถึงวาทกรรมต่อต้านทุนนิยมที่แพร่หลายในวรรณกรรมไทย รวมทั้งในกวีนิพนธ์ไทยร่วมสมัย ดังที่เสาวณิต จุลวงศ์ (2567) ได้กล่าวไว้ใน “กวีนิพนธ์ไทยในยุคสังคมนิยม พ.ศ. 2531-2560” ที่ให้ความเห็นว่า การใช้ทฤษฎีโครงสร้างนิยมตามแนวคิดเรื่องผังตัวกระทำของเกรมาส ก็สามารถทำให้เห็นภาพรวมอีกแง่มุมหนึ่งของการสื่อสารมโนทัศน์ของกวีที่มีต่อระบบทุนนิยมและวัฒนธรรมบริโภคนิยมที่มาพร้อมกับการแสวงหาภักดิ์ คือโครงสร้างตัวกระทำที่แสดงการแสวงหาของตัวประธานและตัวเป้าหมาย มีลักษณะยึดโยงกับเป้าหมายทางเศรษฐกิจ ส่วนตัวสนับสนุนและตัวอุปสรรคสื่อแนวคิดของเรื่องเล่าในกวีนิพนธ์ว่ากวียังต่อต้านวิถีการผลิตและวิถีชีวิตแบบทุนนิยม และกวีมีแนวโน้มกลับไปทวิติดั้งเดิมและโหยหาอดีตที่มีความสุขก่อนยุคสังคมนิยม โครงสร้างเรื่องเล่าเช่นนี้ได้บ่งบอกถึงการต่อต้านทุนนิยมในวรรณกรรมไทยตลอดมา

เอกสารอ้างอิง/References

- โกวิท วงศ์สุรวัฒน์. (22 ตุลาคม 2562). บัณฑิตนิยม. *มติชนออนไลน์*. https://www.matichon.co.th/columnists/news_1721548
- จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, คณะจิตวิทยา. (25 มกราคม 2559). *Individualism – Collectivism: ความเป็นปัจเจกนิยม - คติรวมหมู่*. Faculty of Psychology Chulalongkorn University. <https://psy.chula.ac.th>
- เจตนา นาควัชระ. (2545). เรียนรู้อย่างไทยในกระแสโลกาภิวัตน์. ใน *ดิเรก บัณฑิตวิวัฒน์ และ พัชรินทร์ สิริสุนทร (บรรณาธิการ), วัฒนธรรมแห่งการเรียนรู้ของคนไทย (น. 1-19)*. คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร.
- ชิตพล สุวรรณนท์. (2560). *อัตลักษณ์ทางจริยธรรม และคตินิยมทางจิตในฐานะตัวแปร กำกับความสัมพันธ์ระหว่างบุคลิกภาพแบบหลงตนเอง และพฤติกรรมการทำงาน แบบถ่วงความก้าวหน้า* [วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย]. Chulalongkorn University Intellectual Repository. <http://doi.org/10.58837/CHULA.THE.2017.799>
- ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร. (2549). *วาทกรรมการพัฒนา : อำนาจ ความรู้ ความจริง เอกลักษณะ และความเป็นอื่น* (พิมพ์ครั้งที่ 4). วิชาษา.
- โชคชัย บัณฑิต. (2544). *บ้านเก่า* (พิมพ์ครั้งที่ 2). รูปจันทร์.
- โชคชัย บัณฑิต. (2564). *ฝูงนกเหนือวิหาร* (พิมพ์ครั้งที่ 2). โชคชัย บัณฑิตศิลปะศักดิ์.
- ณัฐชัย ตันติราพันธ์. (20 มิถุนายน 2567). ฝ่าฟุ่โก้ต๊ะตั่ง เมื่อคนไทยชอบให้ ‘วาทกรรม!’ แล้วอะไรคือวาทกรรม คำไหนเป็น คำไหนไม่เป็น?. *WAY*. <https://waymagazine.org/thai-politic-discourse/>
- ดวงมน จิตรจำนงค์. (2543). แนวคิดสำคัญของกวีนิพนธ์ไทยในยุคโลกาภิวัตน์. *วารสารสงขลานครินทร์ ฉบับสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์*, 6(1), 1-13.
- นิตยา แก้วคัลณา. (2548). แนวโน้มของกวีนิพนธ์ไทยร่วมสมัย. *วารสารศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์*, 5(1), 98-145.
- นิตยา แก้วคัลณา. (2559). สำนักทางสังคมในกวีนิพนธ์ไทยในกระแสโลกสมัยใหม่. *วรรณวิทัศน์*, 16, 1-23.
- บุญศรี โฉมศิริ. (2553). คนชายขอบ : กรณีศึกษาเรื่องร้องเรียนเกี่ยวกับการขอสัญชาติของคนไร้สัญชาติที่อาศัยในประเทศไทย. *วารสารผู้ตรวจการแผ่นดิน*, 3(2), 105-111.
- ปฐม หงษ์สุวรรณ. (2550). *กาลครั้งหนึ่ง : ว่าด้วยตำนานกับวัฒนธรรม*. สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ปรัชญา เวสารัชช์. (2555). *หน่วยที่ 1 โลกาภิวัตน์: โลกในศตวรรษที่ 21*. สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาราช.
- ปราโมทย์ ะวิน. (2553). *กวีนิพนธ์ว่าด้วยกวีนิพนธ์ในกวีนิพนธ์ไทยร่วมสมัย* [วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย]. Chulalongkorn University Intellectual Repository. <http://doi.org/10.14457/CU.the.2010.1200>
- ปาไลตา ผลประดับเพ็ชร. (2565). *จนกว่าโลกจะโอบกอดเราเอาไว้* (พิมพ์ครั้งที่ 2). ผจญภัย.

- ปุกชญา ศิวานิพัทธ์ และ ราชนันท์ นิลวรรณภา. (2564). กลวิธีทางภาษาที่ใช้สื่ออุดมการณ์
ความเป็นอื่นในวาทกรรมว่าด้วยเรื่องชาติพันธุ์. *วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยนครพนม*, 11(2), 261-271.
- พัชรี กล่อมเมือง. (2562). คนชายขอบ: ชาวไทยเชื้อสายมลายูในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้.
วารสารวิชาการ มหาวิทยาลัยกรุงเทพธนบุรี, 8(2), 1-10.
- พิเชฐ แสงทอง. (2558). จากการโหยหาอดีต สู่การเสาะค้นเทพเจ้าในสิ่งเล็ก ๆ : หนึ่งทศวรรษ
แห่งการเปลี่ยนโฉมหน้าของกวีนิพนธ์ไทย ศึกษาจากกวีนิพนธ์รางวัลเซเว่นบุ๊ค
อวอร์ด (2547-2557). *วารสารสงขลานครินทร์ ฉบับสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์*,
21(3), 47-85.
- ไพวรินทร์ ขาวงาม. (2564). *ดอกพะยอมยามยาก*. นาคร.
- ภูษณ ปรีย์มาโนช. (2544). *ฝ่าหนามกุหลาบโลกาภิวัดน์*. ภัทรบรรต.
- รังสรรค์ ธนะพรพันธุ์. (2538). *สังคมเศรษฐกิจไทยในทศวรรษ 2550: ยุทธศาสตร์การพัฒนาใน
กระแสโลกาภิวัตน์*. โครงการจัดพิมพ์คปไฟและไวไลย.
- วันวี รุ่งแสง. (2550). *แผ่นดินดอกไม้*. ไวไลย.
- วิสา คัญทัพ. (2532). *รวมบทร้อยกรองยุค เราจะฝ่าข้ามไป* (พิมพ์ครั้งที่ 2). พิราบ.
- วิสุทธิ์ ขาวเนียม. (2556). *อาณานิคมของความเศร้า*. แพรว.
- วิสุทธิ์ ขาวเนียม. (2559). *พลัดหลงไปในห้วงเวลาของนักมายากล*. ผจญภัย.
- ศักดิ์สิทธิ์ มีสมสืบ. (2565). *ประวัติศาสตร์ไร้มา*. ผจญภัย.
- ศิริวรรณ แก้วกาญจน์. (2556). *กำแพงเบอร์ลินกลางกรุงเทพมหานคร*. ผจญภัย.
- ศิวกันท์ ปทุมสูติ. (2548). *ข้าวเม่ารางไฟ* (พิมพ์ครั้งที่ 2). เคล็ดไทย.
- สิริวดี. (2564). *ลูกเค็ลอื่นโลก*. พลอยหิรัญ.
- เสาวณิต จุลวงศ์. (2567). กวีนิพนธ์ไทยในยุคสังคมทุนนิยม พ.ศ. 2531-2560. *วารสาร
ศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์*, 24(3), 147-178.
- หยกฟ้า อิศรานนท์. (2561). อิทธิพลของบุคลิกภาพแบบหลงตนเองแบบเอเจนซีและ
คอมมูเนี่ยนต่อความสุขเชิงอัตวิสัย ในวัฒนธรรมแบบคตริวมหมู่ : อิทธิพลส่งผ่านของ
คุณภาพของมิตรภาพและความพึงพอใจในความสัมพันธ์. *วารสาร Veridian
E-Journal Silpakom University ฉบับภาษาไทย มนุษยศาสตร์ สังคมศาสตร์ และศิลปะ*,
11(3), 1245-1259.
- อังคาร จันทาทิพย์. (2544). *วิมานลงแดง*. ดับเบิลไชนายน์.
- อังคาร จันทาทิพย์. (2550). *ที่ที่เราอยู่นอยู่*. Shine Publishing House.
- อานันท์ กาญจนพันธุ์. (2545). คนชายขอบกับความเป็นคน : การเรียนรู้และการต่อสู้ใน
สังคมไทย. ใน *ดิเรก บัณฑิตวิวัฒน์ และ พัชรินทร์ สิริสุนทร (บรรณาธิการ), วิวัฒธรรม
แห่งการเรียนรู้ของคนไทย* (น. 85-109). คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยนครพนม.